

**19. YÜZYILIN SONU VE 20. YÜZYILIN BAŞLARINDA
KÜTAHYA (GERMİYAN) SANCAĞI SALNAMELERİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Ömer KARAKAŞ

Kütahya, 2000

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH BÖLÜMÜ

**19. YÜZYILIN SONU VE 20. YÜZYILIN BAŞLARINDA
KÜTAHYA (GERMİYAN) SANCAĞI SALNAMELERİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

98946

Danışman:
Yrd.Doç.Dr. Seyit ŞAHİN

Ömer KARAKAŞ

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Kütahya, 2000

Ömer KARAKAŞ'ın hazırladığı 19. Yüzyılın Sonu ve 20. Yüzyılın Başlarında Kütahya (Germiyan) Sancağı Salnameleri başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğin ilgili maddelerine göre değerlendirilip kabul edilmiştir.

08/02/2000

Tez Jürisi

Yrd. Doç. Dr. Seyit ŞAHİN (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Necati AKSANYAR

Yrd. Doç. Dr. Ömer AKDAĞ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Müdürü

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN

ÖZGEÇMİŞ

1954'te Yozgat'ta doğdu. 1966 yılında Bazlambaç İlkokulu'nu, 1969'da Çekerek Ortaokulu'nu, 1972'de Tokat Zile Lisesi'ni bitirerek, ortaöğrenimini tamamladı.

Balıkesir Necatibey Eğitim Enstitüsü'nü 1980 yılında bitirdi. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nde Tarih Bölümü Lisansını 1994 yılında tamamladı.

Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimine 1997'de başladı.

Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı Sebze Tohumu Deneme ve Üretim İstasyonu'nda sekiz yıl çalıştıktan sonra, 1982 yılında Kütahya Kurtuluş Ortaokulu'na atanarak, öğretmenlik mesleğine başladı. Daha sonra sırasıyla Kütahya Lisesi'nde ve Kütahya/Emet'in Örencik Kasabası Örencik Lisesi'nde tarih öğretmeni olarak görev yaptı.

1985'te Örencik Lisesi'nde müdür yardımcısı olarak idareciliğe başladı. 1988'de aynı okulda okul müdürlüğüne atandı. Milli Eğitim Bakanlığı'ndaki görevi süresince çeşitli seminerlere katıldı.

1996 yılında Dumlupınar Üniversitesi Gediz Meslek Yüksekokulu'na müdür olarak asaleten atandı. Halen bu göreve devam etmektedir.

Evli ve üç çocuk babasıdır.

ÖZET

“Salnamelere Göre XIX. Yüzyılın Sonu ve XX. Yüzyılın Başında Kütahya (Germiyan) Sancağı” isimli bu çalışmamız, esas itibariyle hicrî 1287, 1293, 1296, 1302, 1303, 1306, 1310, 1311, 1314, 1315, 1317, 1324 ve 1325 yıllarına ait Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnameleri’nin genel bir değerlendirmesinden ibarettir.

Söz konusu salnamelerdeki belgeler 1970-1907 tarihleri arasındaki süreye aittir. Çalışmamızda söz konusu dönemle ilgili pek çok husus gün ışığına çıkarken, 1870-1907 yılları arasındaki Osmanlı Devleti’nin bazı meseleleri de tesbit edilmiş olacaktır.

Araştırmamıza konu olarak özellikle Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnameleri’ni seçtik. Salnameler, bilindiği gibi, ait oldukları vilâyetin yıllıkları mahiyetindedir. Bu yüzden salnameler öncelikle tarih araştırmaları için önemli birer kaynaktır. Muhtemel eksikliklerimizin yanı sıra, bu çalışmamızla bölge tarihine az da olsa katkıda bulunmayı amaçladık. Bunu kısmen de olsa başarabildikse, kendimizi mutlu sayacağız.

ABSTRACT

According to Annuals, at the end of the nineteenth century and at the beginning of twentieth century, our study “Banner of Kütahya” consists of general views of the “Annuals of Banner of Kütahya, Sultan’s Town in the years of hegira 1287, 1293, 1296, 1302, 1303, 1306, 1310, 1311, 1314, 1315, 1317, 1324, 1325.

Documents in question in the annuals belong to the period between 1870-1907 years. In our study, many matters about the term in question are going to come out into open and some of the problems of the Ottomans in the years 1870-1907 are going to be established.

In our study, we have especially chosen “ Annuals of Banner of Kütahya Sultan’s Town” as a subject. as we know, annuals are like the annuals of their own town. so that annuals are very important sources for the history searchings. Although we have got some missing information in our study, we tried to help to the region’s history searchings by our study. If we did our best, we would be glad.

İÇİNDEKİLER

ÖZGEÇMİŞ	I
ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	VI

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı, Önemi Ve Muhtevası.....	1
2. Tarih Kaynağı Olarak Salnameler Ve Araştırmamıza Konu Olan Salnameler.....	2
3. Araştırmamızda Geçen Bazı Terim Ve Kavramlar.....	5
4. Kütahya'nın Kısa Tarihçesi.....	7

BİRİNCİ BÖLÜM

İDARİ YAPI VE GÖREVLİLER

1. GERMİYAN SANCAĞI VE KAZALARIN İDARİ YAPISI	
1.1. Mutasarrıflar.....	17
1.2. Kaymakamlıklar Ve Bunlara Bağlı Memuriyetler.....	21
1.3. Sancak Merkezi Ve Kazalardaki Mahallî İdareler.....	34
1.4. Adli Teşkilât Ve Mahkemeler.....	61

İKİNCİ BÖLÜM**SOSYAL, KÜLTÜREL ve EKONOMİK YAPI**

2.1. Nüfus Durumu (Demografik Yapı).....	68
2.2.Eğitim-Öğretim Durumu Ve Okullar.....	78
2.3.Ekonomik Durum.....	83
2.4.Sosyal Ve Kültürel Duruma Ait Diğer Bilgiler.....	96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**ASKERİ DURUM**

3.1. Sancaktaki Askeri Birlikler.....	100
3.2. Madalya Alanlar.....	105

SONUÇ.....	110

KAYNAKÇA.....	112

DİZİN.....	113

EKLER.....	VII

Harita ve Şemalar.....	VIII

Salname ve Bazı Vesikalardan Örnekler.....	XII

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı geçen eser

c.: Cilt

DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü

H.: Hicrî

M.: Miladî

MEB.: Milli Eğitim Bakanlığı

s.: Sahife

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ VE MUHTEVASI

Araştırmamız, Türk tarihi için fevkalâde önemli olan Salnamelerden Kütahya (Germiyan) Sancağı'nın 1870-1907 (Hicrî 1267-1325) yılları arasındaki idarî, siyasî, adlî, sosyo kültürel, ekonomik ve askerî açıdan değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

Bu mütevazi araştırma Kütahya (Germiyan) Sancağı ile ilgili çok önemli bilgileri gün ışığına çıkarırken, genelde XIX. Yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nin genel gidişatı ve yönetim anlayışı üzerinde kayda değer ipuçları vermektedir. Söz konusu dönemle ilgili çok yönlü tarih araştırmalarına, Özellikle Türk tarihinin en trajik çöküş evresine gerçekçi yaklaşım gayretlerine duyulan saygı gereği, salnamelerde göze çarpan en küçük ayrıntıyı atlamamaya çalıştık.

Salnameler, bilindiği üzere, ülkemizin belli bölgelerine has siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel verileri istatistikî bilgilerle besleyen temel tarih kaynaklarıdır. Bu açıdan, vilâyet salnamelerine ve bunlarla yapılan çalışmalara genel Türk tarihi içerisinde önemli bir yer ayırmak zarureti vardır.

Araştırmamızda ele aldığımız salnameler 1870 yılında başlayıp, 1907 yılına kadar gelmektedir. Bir başka ifade ile XIX. Yüzyılın son çeyreği ile XX. Yüzyılın ilk yedi yılını

kapsamaktadır. Bu yıllar, bilindiği gibi, Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden çekilişinden önceki çeyrek asra takaddüm eder.

Araştırmamızda şöyle bir metot izlenmiştir: Önce belgeler transkribe edildi, sonra bu malzemeler tasnife tabi tutularak söz konusu dönemde Kütahya (Germiyan) Sancağı idarî, adlî, kültürel, ekonomik ve askerî yönden değerlendirildi. Bundan amaçlanan, vesikaların tarih sırasına konması, değerlendirmenin belgelerle bire bir örtüşmesi ve sağlıklı olmasıydı.

Salnamelerde pek çok yer ve şahıs adı geçmekte olup, bunlar, bir tarihçi için, ele aldığı dönemin toplumsal, kültürel, ekonomik, ve diğer hususlarda yapacağı araştırmalar açısından önemli kaynaktır. Şehir ve köylerdeki sosyal dokuyu semt, mahalle ve mezra adlarına varıncaya kadar veren; idarî yapıda görev alanları isim isim sayan, yerleşim birimlerindeki nüfusu ayrı ayrı zikreden salnameler, denilebilir ki, atama yahut seçimle gelen tüm idarecilerin isimlerinin başlarının önüne yahut sonuna eklenen sıfatlarla portrelerini çizmektedir. Halkın yaşantısıyla ilgili bilgiler onların zeka seviyeleri ve çalışma biçimlerine kadar inilmekte, böylece toplumumuzun ve insanımızın geçen yüzyıldan bu yüzyıla devreden karakteri ana hatlarıyla çizilmektedir. Bu yönüyle de söz konusu vesikaların incelenmesi önemlidir.

Kısaca belirtmek gerekirse, salnameler, bizim tarihimizin bilinmeyen yahut eksik kalan yönlerini değişik açıdan aydınlatacak önemli belgelerdir.

2. TARİH KAYNAĞI OLARAK SALNAMELER VE ARAŞTIRMAMIZA KONU OLAN SALNAMELER

Osmanlılarda resmi devlet yillığı ilk kez 1847 yılında çıkarılmaya başlanmıştır. Yılda bir defa çıkarılan bu almanağın adı “Salname-i Aliye-i Osmaniye”dir.¹ Bu ilk salname, tarihçi Hayrullah Efendi, Ahmet Vefik Efendi ve Ahmet Cevdet Paşa’dan meydana gelen bir

¹ Meydan Larousse, Meydan Gazetecilik ve Neşriyat Ltd. Şti. İst. 1972, s.885-886.

komisyon marifetiyle vücut bulmuş, bunu izleyen yıllarda kapsamını genişleterek, daha derli toplu bir şekilde yayınını İmparatorluğun yıkılışına kadar sürdürmüştür.

İlk vilâyet salnameleri (yıllıkları) 1869-1870 yıllarında Diyarbakır, Trabzon, Hüdavendigâr, Konya ve Kastamonu merkezlerinde çıkmaya başlamıştır. Anadolu'nun diğer vilâyet merkezleri olan Erzurum, Sivas, Adana, ve Edirne 1871 yılında, Ankara'da ise 1872 yılında salnameler çıkmaya başlamıştır. Her yıl düzenli olarak çıkarılan bu vilâyet yıllıklarına Aydın vilâyet salnamesinin de katılmasıyla tüm Anadolu vilâyetleri yıllıklarına kavuşmuşlardır.

Bu salnameler hükümetçe gönderilen örnek göz önünde bulundurularak, mektupçu denetiminde hazırlanırdı. Salnameyi hazırlayanların bilgi seviyesi ile vilâyetin özel şartları, bu kaynakçaların hazırlanmasında önemli bilgi farklılıkları için olumlu sonuçlar vermektedir. Bu açıdan salnamelere, birinci elden kaynak olan ayrıcalığını hemen daima koruyacaktır.

Salnameler ait oldukları vilâyetin yönetim, ekonomik yapı, eğitim, nüfus, coğrafya ve tarih bilgilerin kimi zaman özet, kimi zaman ayrıntıya kadar inerek veren tarih vesikalarıdır.²

Salnameler çeşitli araştırma ve incelemelerde önemli bir başvuru kaynağı olmalarına rağmen, gerek devlet, gerekse vilâyet salnamelerinin bizzat kendileri henüz araştırma konusu olmamış, karşılaştırmalı bir inceleme yapılmamıştır.

Araştırmamızda, önsözde sözü edilen kütüphanelerde bulunan hicrî 1287, 1293, 1296, 1302, 1303, 1306, 1310, 1311, 1314, 1315, 1317, 1324, ve 1325 tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnameleri ana kaynak olarak ele alınmıştır.

Salnamelerde Kütahya Vilâyeti ve ona bağlı kaza ve nahiyeler hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler daha ziyade idari, hukukî, iktisadî, ziraî askerî ve eğitim-öğretim

² ÇADIRCI Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, T.T.K., Ank. 1991, s.293.

durumlarıyla ilgili olup, bunların yanında halkın hayatında nirengi noktalarını oluşturmuş olan Pazar yerleri, kaplıca ve mesireler hakkında da malumat mevcuttur. Salnameler, dönemin Osmanlı tarihi ve sosyal yapısı hakkında tarihe ışık tutmaktadır.

Araştırmamıza konu olan salnameler ve bunların sayfa sayısı şöyledir:

H. 1287 (1870) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi Toplam 90 Sayfadır.

H. 1293 (1876) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi Toplam 169 Sayfadır.

H. 1296 (1879) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi Toplam 219 Sayfadır.

H. 1302 (1885) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi Toplam 544 Sayfadır.

H. 1303 (1886) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi Toplam 404 Sayfadır.

H. 1306 (1889) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi Toplam 256 Sayfadır.

H. 1310 (1893) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi Toplam 496 Sayfadır.

H. 1311 (1894) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi Toplam 325 Sayfadır.

H. 1314 (1897) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi Toplam 428 Sayfadır.

H. 1315 (1898) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi Toplam 317 Sayfadır.

H. 1317 (1900) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi Toplam 349 Sayfadır.

H. 1324 (1906) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi Toplam 616 Sayfadır.

H. 1325 (1907) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi Toplam 616 Sayfadır.

3. ARAŞTIRMAMIZDA GEÇEN BAZI TERİM VE KAVRAMLAR:

Osmanlı tarih terimleri ve deyimleri çok zengin olup, bunlar, birçok araştırmanın konusu olmuştur. Araştırmamızda sıkça geçen bazı terim ve kavramların, bu araştırmaların en önemlilerinden biri olan Mehmet Zeki PAKALIN'ın "Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü" isimli eserinde verilen tanım ve açıklamaları kısaca şöyledir:

Salname: Bir senelik hadiseleri (vak'aları) göstermek üzere tertip olunan eserler hakkında kullanılır bir tabirdir. Sene, yıl demek olan "sâl" ile mektup, kitap manasına gelen "name"den mürekkep olan bu tabirin tam karşılığı **yıllıktır**.³

Mutasarrıf: Sancak adı verilen teşekkülün başında bulunan memur hakkında unvan olarak kullanılan bir tabirdir. Liva dahi denilen sancak, kaza ile vilâyet arasında idari bir teşekküldü. Bunların bir kısmı kazalar gibi vilâyete bağlı, bir kısmı da müstakildi. Vilâyetlerde olduğu gibi sancaklara bağlı kazalar da vardı. Cumhuriyet devrinde sancaklar vilâyet sayılmak suretiyle lağvedilmiştir.⁴

Sancak: (Tarih terimi olarak) Memleketin idarî taksimatından birine verilen addır. Bunun yerine "liva" da kullanılırdı. Osmanlı saltanatının sonuna kadar memleketin idarî taksimatı nahiye, kaza, sancak ve vilâyetti. Nahiye "nahiye müdürü", kazalarda "kaymakam", sancakta "mutasarrıf", Vilâyette "vali" adını taşıyan idare memurları bulunurdu. Sancaklardan müstakil olanları da vardı.⁵

³ PAKALIN Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB, İst. 1972, c. III, s.105.

⁴ a.g.e., c.II, s.586.

⁵ a.g.e., c.III, s.116-119.

Beylerbeyi : Osmanlılar memleketi şimdiki vilâyet usulüne yakın bir surette eyaletlere ayrılmışlar ve eyaletlerin başına beylerbeyi ünvanını taşıyan askerî ve mülkî selahiyetleri haiz birer büyük memur ikame etmişlerdi. Bu hale nazaran beylerbeyi demek vali demektir.

Naip: Şer’i mahkemelerin hakimlerine verilen ünvandır. Kadı yerinde kullanılırdı. Naibin lügat manası “vekil” demektir. Bunun “Türk Hukuk Lugatı”ndeki izahı Şöyledir: “Haiz olduğu selahiyeti binaen hakimlik vazifesine müteallik işlerde nabettiği kimsedir.” Şer’iyye mahkemeleriyle beraber kadı ve naipler de lağvolunmuştur.⁶

Kadı: Tanzimata kadar her çeşit davaya, Tanzimattan Medeni Kanun’un kabulüne kadar yalnız boşanma, nafaka, miras vb. davalara bakan mahkemelerin başkanlarına verilen ad.⁷

Müftü: İlmiye mesleğinde mevcut üç tabirden biridir. Diğer ikisi “kadı” ile “müderris”ti. Bir hadise veya işlem konusunda şeriatın emrini, çözümünü, fetva ile belirten kimse. İl ve ilçelerdeki din hizmetlerini, din kurumlarını yöneten, din görevlilerinin hizmetlerini düzenleyen ve denetleyen memur.⁸

Tahrirat katibi: Kazalarda yazı işleriyle vazifeli bulunanlar hakkında kullanılır bir tabirdir. Sancaklarda bu türlü vazife sahiplerine “tahrirat müdürü”, vilayetlerdekilere “mektupçu” denilirdi.⁹

Sandık emini: Devlete ait para ve menkul kıymetleri alıp veren ve elinde tutan ve bunların alınıp verilmesinden ve saklanmasından sorumlu olan memur hakkında kullanılır bir tabirdir. Şimdi bunun yerine “veznedar” denilir.¹⁰

⁶ a.g.e., c.II, s.644-645.

⁷ a.g.e., c.II, s.119.

⁸ a.g.e., c.II, s.599.

⁹ a.g.e., c.III, s.377.

¹⁰ a.g.e., c.III, s.122.

Kalem: Osmanlı maliyesini meydana getiren dairelerden her birine verilen ad.¹¹

Kalem başı: Kalemin mümeyyiz ve başkatibi hakkında kullanılır bir tabirdir. Bunun yerine kalem zabiti de kullanılırdı.¹²

Fırka: (Askerî terim olarak) Tümen manasında kullanılır bir tabirdir.¹³

Redif: (Askerî terim olarak) Nizamiye hizmetinden sonraki askerlik devresi hakkında kullanılır bir tabirdir. Gerektiğinde hizmete çağrılıp bu devreyi bitirenler “müstahfız” sınıfına geçirilirlerdi. Redif devresi 26 ile 32 yaş arasında idi.¹⁴

4. KÜTAHYA’NIN KISA TARİHÇESİ

Kütahya, 38 70 ve 39 80 Kuzey enlemleri ile 29 00 ve 30 30 Doğu Boyamları arasında kalmaktadır. Yüzölçümü 11.875 km olan kent İç batı Anadolu eşik alanı içinde yer alan il ve il merkezidir. Bursa ve Bilecik illerine komşu olan Domaniç ilçesinin kuzey kesimindeki küçük bir bölümü Marmara Bölgesi sınırlarına taşar. Doğuda Eskişehir, güneydoğuda Afyonkarahisar, güneyde Uşak, güneybatıda Manisa, batıda Balıkesir, kuzeyde de Bursa ve Bilecik illeriyle çevrilidir.

Oldukça yüksek dalgalı düzlüklerden oluşan il topraklarının genellikle güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda uzanan dağlar engebeleridir. Doğuda doruğu il sınırları dışında kalan Türkmen Dağı, güneyde Murat Dağı (Kartaltepe’de 2309 m), güneybatıda Şaphane Dağı (Ulugedik Tepesinde 2120 m.) ve Demirci-Simav Dağı (Damrık Ziyaret Tepesinde 1800 m.), batıda Alaçam Dağlarında Akdağ (2089 m.) ve Eğirdir Dağı (1931 m.), Kuzeyde

¹¹ a.g.e., c.II, s.144.

¹² a.g.e., c.II, s.145.

¹³ a.g.e., c.I, s.626.

¹⁴ a.g.e., c.III, s.21.

dorukları il dışında kalan Domaniç Dağı ve Yirce Dağı Kütahya kenti yakınında da Yellice Dağı (İncebel Tepesinde 1764 m.) ve Yeşildağ (Kirazoymağı Tepesinde (1496 m.) yükselir.

İl topraklarından çıkan sular çeşitli akarsular aracılığı ile üç ayrı denize ulaşır. Bu akarsulardan Porsuk Çayı Karadeniz'e, Adırnaz ve Emet Çaylarının il sınırları dışında birleşerek oluşturdukları Kirmastır Suyu ve ana kolu Simav Çayı olan Susurluk (Susurlu) Çayı Marmara Denizi'ne, Gediz Irmağı ise Ege Denizi'ne dökülür.¹⁵

Kütahya şehrinin adı (The City of Kotis-Kotis ('in şehri) anlamına gelen (Kotiaion)'dan gelmektedir. Burada ilk siyasi egemenliği Firigler kurmuşlardır. Eskii Firigya'nın sınırları tam ve kesin olarak tespit edilememektedir. Bunun sebebi Firigya sınırlarının zaman zaman büyümesi, bazen dış saldırılarla toprak kaybederek küçülmesi yahut parçalara ayrılmış olmasıdır. Eski Yunan ve Latin müelliflerinin eserlerinde bütün Firigya sınırları içinde iki yüz seksen şehir ismi olduğunu ünlü Küçük Asya adlı eserin müellifi Şarl Teksiye yazar. Kütahya bu şehirlerin önde gelenlerinden biri idi.¹⁶

Antik kaynaklar Kütahya'dan Ezop'un doğduğu şehir olarak bahsederler. Masallarını özellikle hayvanları konu alarak yazan Ezop'un burada doğması Kütahya'nın M.Ö. 6. yy'da şehir olarak var olduğu anlamına gelir.

Anadolu'nun eski yerleşim yerlerinden birisi olan Kütahya'nın kuruluş tarihini kesin olarak belirlemek mümkün olmamıştır. Ancak bu tarihin çok eskilere dayandığı anlaşılmaktadır. Sırasıyla Hitit, Firigya, Lidya, Pers, Makedonya, Bitinya ve Bergama krallıklarının hakimiyetinde bulunmuş, daha sonra Roma İmparatorluğu ve onun ikiye ayrılmasından sonra Bizans İmparatorluğunun egemenliğine girmiştir. M.Ö. 546 yılında Pers Kralı Kyros Firig egemenliğine son vererek Kütahya'yı topraklarına katmıştır. Persler (Satraplık) adını verdikleri, bölümlere ayırdıkları Anadolu'yu bu arada Kütahya'yı uzun süre ellerinde tutmuşlardır.

¹⁵ Bkz. Ek: 1-2.

¹⁶ TEKSİYE Şarl, *Küçük Asya*, c.2, S.308.

Makedonya'lı Büyük İskender'in tarih sahnesine çıkması ve Persleri mağlup ederek Anadolu'yu hakimiyeti altına almasıyla Kütahya el değiştirmiştir (M.Ö. 333). Büyük İskender'in genç yaşta ölmesi üzerine imparatorluk parçalanmış ve Kütahya İskender'in kumandanlarından Antigonos'un eline geçmiştir.

M.Ö. 278 yılında Bitinya Krallığı Kütahya'yı topraklarına katmış, daha sonra da Bergama Krallığı'nın eline geçmiştir.

M.Ö. 62 yılında Sezar'ın damadı Pompeus Kütahya'yı Roma imparatorluğu topraklarına katmıştır. Roma İmparatorluğu MS. 395 yılında ikiye ayrılınca, Kütahya Bizans'ın (Doğu Roma İmparatorluğu'nun) hakimiyetine girmiştir.

Kütahya Romalılar zamanında Hristiyanlığın önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. Takibata uğrayan Hristiyanlar Kütahya'ya sığınmışlardır. Putperest Roma şehrin tahsisatını kesti ve şehir ihmale uğrayarak bir süre bakımsız kaldı.

Roma'nın uzun direnmelerinden sonra Hristiyanlığı resmen kabulünden sonra Kütahya, Piskoposluk merkezi oldu. Bizans döneminde ise Kütahya'nın önemi çok arttı. Bizanslılar şehre hakim ve kale yapımına elverişli buldukları sarp tepeye burçlar ile tekim edilmiş iki kat sur içinde bir şato yaptılar. Bu şato, Germiyanoguları ve Osmanlılar döneminde yapılan Kütahya kalesinin esasını teşkil etmiştir.

Sultan Alparslan'a Malazgirt'te yenilen Romanos Diegenes, tahtını geri almak için giriştiği mücadelelerde rakiplerine yenilip esir düşünce Kütahya'ya getirilip, burada gözlerine mil çekilerek hapsedilmiştir.¹⁷

Malazgirt Savaşından sonra Türkler hızla Anadolu'nun fethine giriştiler. 1071 Malazgirt zaferinden sonraki birkaç yıl içinde Anadolu'nun hemen hemen tamamı Türkler tarafından fethedildi. Anadolu Selçuklu Devleti'nin ilk hükümdarı Kutalmışoğlu Süleyman

¹⁷ UZUNÇARŞILI İ. Hakkı, Kütahya Şehri, Devlet Matbaası, İstanbul, 1932, s. 8.

Şah'ın kardeşi Melik Mansur 1074 yılında Kütahya'yı fethetti. Şehir Anadolu Selçuklu Devleti'nin bir uç kenti oldu. Yirmi yıl kadar Türk hakimiyetinde kalan Kütahya, Birinci Haçlı Seferi (1096)sonunda tekrar Bizans imparatorluğu hakimiyetine geçti (1097). Sultan II. Kılıçaslan 1182 yılında Kütahya'yı yeniden Türk topraklarına kattı.

Kütahya, Sultan II. Kılıçaslan'ın ülkesini on bir oğlu arasında paylaştırması sırasında oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'in hissesine düştü. Kardeşler arası taht kavgalarını fırsat bilen Bizans, Kütahya'yı yeniden ele geçirdiyse de Sultan Alaaddin Keykubat zamanında Selçuklu kumandanlarından İmadüdin Hezer Dirani tarafından üçüncü kez ele geçirildi (1230).

Şehrin bu üçüncü fatihi uzun yıllar kale muhafızı olarak Kütahya'da bulundu. Kenti imara çalıştı ve burada birçok eser bıraktı.

Kütahya'nın Melik Mansur tarafından fethedildiği yıllarda şehir Büyük Selçuklu İmparatorluğuna bağlı bulunuyordu. Melik Mansur'un Büyük Selçuklu İmparatorluğu Hükümdarı Melikşah'a karşı ayaklanması üzerine Melikşah, ümeradan Emir Porsuk Bey komutasında bir ordu göndermiş, yapılan savaşta Melik Mansur öldürülmüştür (1090). Bu olaydan sonra Emir Porsuk Bey kuvvetleri Kütahya'ya yerleşmiş, Porsuk Bey bir müddet Kütahya'da kale muhafızı olarak görev yapmıştır. Kütahya'nın önemli akarsularından Porsuk Çayı'nın adı buradan gelmektedir.¹⁸

Germiyan, Türk aşiretlerinden bir aşiretin adı iken, sonradan bir beyliğin ve bir ailenin adı olmuştur. Germiyan Türk aşiretini ilk defa XIII. Asrın ilk yarısında Anadolu Selçuklu Devleti hizmetinde olarak Malatya taraflarında görüldü.¹⁹

Germiyan Aşireti'nin ilk reisi olarak Malatya'da Alişir oğlu Muzafferüddin'i görmekteyiz. Muzafferüddin, Selçuklu Hükümdarı II. Gıyasüddin Keyhüsrev zamanında (1239-1246) ve Baba İshak Kızılbaş isyanı sarısında hükümet tarafından isyanı bastırmaya

¹⁸ TURAN Osman , *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1971, s. 58-59.

¹⁹ *Düvel-i İslamiye*, s.292; İbni Bibi, *Selçuknâme*, Hostma Baskısı, s.333.

memur edilmiş ise de iki defada da bunu başaramamıştır. Yine bu aileden olup, kardeşiyle saltanat mücadelesi neticesinde muvaffak olamayarak Bizans İmparatorluğu'na iltica etmiş olan Sultan II. İzzeddin Keykavus (1259) taraftarı olmakla itham edilen IV. Kılıçarslan ümerasından Kerimüddin Alişir 1264'te Selçuk veziri Muinüddin Süleyman Pervane'nin gammazlaması sonucunda katledilmiştir.²⁰

Germiyan Beyliğini kuran Yakup Bey, Moğallar tarafından öldürülen Kerimüddin Alişir Beyin oğludur. Yakup Bey, Anadolu Selçuklu Sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında devletin ileri gelen emirlerinden biriydi. III. Alaaddin Keykubad'a bağlı iken 1300 yılında bağımsızlığını ilan etti. Kütahya merkez olmak üzere beyliğini kurdu. Beyliğin ilk müstakil idarecisi Yakup Bey dönemi (1300-1340) Germiyanogullarının en güçlü devreyi oluşturur. Yakup Bey'in hakim olduğu topraklar, bazı kaynaklarda "Yakup İli" adı ile isimlendirilmiştir. Bazı kaynaklarda Bizans'ın Yakup Bey devrinde Germiyanogullarına yıllık yüz bin dinar vergi ve hediye gönderdiği belirtilir.²¹

Yakup Bey'den sonra yerine oğlu Mehmet Bey (1340), onun ölümü üzerine ise 1361'de yerine oğlu Süleyman Şah geçti.

Osmanlı Sultanı I. Murat, oğlu Şehzade Beyazıt'a Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatun'u istemek üzere bir heyet gönderdi. Süleyman Şah da cevabi bir mektupla, devrin ileri gelen bilginlerinden İshak Fakih'i Osmanlı başkentine gönderdi. İshak Fakih'in getirdiği hediyeler arasında ünlü Germiyanlı atları, Denizli bezleri ile altın ve gümüş eşyalar bulunuyordu. Süleyman Şah kızının çeyizi olarak Kütahya, Simav, Emet ve Tavşanlı'yı Osmanlı'lara bıraktı. Kendisi Kula'ya çekildi. 1381 yılında yapılan düğünden sonra Şehzade Beyazıt Kütahya sancağına idareci olarak gönderildi.²²

Kütahya, Ankara Savaşı'ndan sonra (1402) tekrar Germiyanogulları'nın hakimiyetine geçti. Beyliğin başına bu kez Timur'un hoşlandığı II. Yakup Bey geçmişti. Bu durum, Yakup

²⁰ İbn Bibi, *Selçukname*, s.299; Ayrıca bkz. Ek:3-4.

²¹ UZUNÇARŞILI İ.Hakkı, *Anadolu Beylikleri*, s.41.

Bey'in 1429 yılında ölümüne kadar sürdü. Yakup Bey'in vasiyeti üzerine Germiyan ülkesi Osmanlı egemenliğine geçti.²³

Kütahya, Germiyanogulları zamanında tarihinin en parlak devirlerinden birini yaşamış, iktisadi ve fikri bakımdan büyük gelişmelere sahne olmuştur. Beyliğin merkezi olması sebebiyle Kütahya'da birçok mimari eserler inşa edilmiş; şair, edip ve fikir adamları burada toplanarak eserler vermişlerdir.

Osmanlı yönetimine geçtikten sonra Kütahya bir sancak merkezi oldu. I. Murat'ın oğlu ve Germiyanlı Beyi Süleyman Şah'ın damadı olan Bayezid de Kütahya sancak beyi olarak görevlendirildi. Osmanlı Devletinin Anadolu Beylerbeyi İshak Paşa, 1451 yılında beylerbeylik merkezini Kütahya'ya taşıyarak, burada yerleşti. Kütahya uzun süre Beylerbeylik merkezi olarak kaldı. Timur Ankara Savaşı'dan bir hafta sonra Kütahya'a gelmiş, çok sevdiği bu şehirde bir ay kalmıştır. Kütahya'da bulunan Ulu Cami'nin ilk şekli Yıldırım Bayezit tarafından yaptırılmıştır. Kayıtlarda Ulu Cami'nin adı Yıldırım Han Camii olarak da geçer.

Anadolu tarafına yapılan seferlerde Osmanlı Ordusunun toplantı yeri ve aynı zamanda önemli bir uğrak merkezi olan Kütahya, kayda değer eserlerle de donatılmıştır. İnsanlık tarihinde bilinen ilk toplu iş sözleşmesi, 13 Temmuz 1766 tarihinde Kütahya'da imzalanmıştır. O dönem Kütahya Valisi olan Mehmet Ali Paşa'nın huzurunda yapılan görüşmeler sonucunda işverenle işçiler arasında anlaşmaya varılmış; çırak, kalfa ve ustaların ücretleri ayrı ayrı belirlenmiştir. Söz konusu anlaşmada bahsedilen işçiler çinicilerdir.

Kütahya evrensel boyutta adını ilk kez, Mısır Valisi Ali Paşa'nın Osmanlı'ya baş kaldırıp, Anadolu üzerine yürümesi sonucu yapılan 1833 yılında antlaşma ile sonuçlanan savaş vesilesiyle duyurmuştur. Bilindiği üzere Osmanlı bu isyanda zor durumda kalmış ve Rusya'dan yardım istemiştir. Bunun üzerine Osmanlı coğrafyasında Rus hegemonyası tesisini

---

²² UZUNÇARŞILI İ.Hakkı, *age.*, s.46-47.

²³ UZUNÇARŞILI İ.Hakkı,, *age.*, s.48.

çıkarlarına uygun bulmayan İngiltere ve Fransa arabuluculuk yapmış ve Mehmet Ali Paşa'yı ikna ederek ünlü Kütahya Antlaşması'nın gerçekleşmesini sağlamışlardır.

1848 ihtilalleri neticesinde başlayan Macar Milli Hareketi, Avusturya ve Rusya tarafından kanlı bir şekilde bastırılınca, bu hareketin liderlerinden olan Kossuth Lajos, Bathyayiy ve Mesreras 1849 yılında Osmanlı Devletine sığındılar. Rusya ve Avusturya'nın baskılarına rağmen Osmanlı Devleti bu mültecileri geri vermedi. Kossuth (Koşut) ve onun maiyeti Kütahya'ya yerleştirildiler. 1851 tarihine kadar Kütahya'da kaldılar. Kaldıkları ev, bugün müze haline getirilmiş olup ziyaretçilere açıktır.²⁴

İzmir'in 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgali ve düşman kuvvetlerinin Anadolu içlerine doğru ilerlemeye başlaması üzerine bütün yurttaki gibi, Kütahya'da da Kuvvayı Milliye Teşkilatı kuruldu. B teşkilatın Kütahya'da faaliyetlerine başlama tarihi 20 Eylül 1919'dur. Kurulan teşkilat halktan maddi ve manevi büyük destek gördü. Teşkilat başkanı askeri şube reisi Nüzhet Bey idi.

Milli Mücadele'nin ilk dönemlerinde öne çıkan isimlerden olan Çerkez Ethem Bey'in maiyetindeki müfreze kumandanlarından Piriştineli İsmail Hakkı Bey, Kütahya'ya gelerek, Müdafai Hukuk Merkezi ile müştereken faaliyet göstermeye başladı. Silah, cephane ve para tedarikine ve ardında da asker toplanmasına başlandı. 21 Temmuz 1920'de başlayan çalışmalar sonucunda, kısa sürede Kütahya Milli Taburları teşkil edildi. 6 Ağustos 1920'de Afyon'da bulunan Mustafa Kemal Paşa İsmail Hakkı Bey'in daveti üzerine Kütahya'ya geldi ve istasyonda Kütahya Milli Alayı'nı teftiş ederek takdir ve teşekkürlerini bildirdi. Kütahya'da birkaç saat kalan ve aynı zamanda TBMM Başkanı olan M. Kemal Paşa, şehirden fevkalade müsbet intibalarla ayrılmış, o gün mutasarrıf olan Said Bey'e Kütahya halkına karşı duyduğu derin takdir hislerini bildiren bir yazı vermiştir. Yazı şöyledir:

²⁴ Kütahya Yıllığı, 1998; Meydan Larousse, İstanbul, 1972, c.8. S.159.

“Kütahya Mutasarrıfı Said Beyefendiye,

Büyük Millet Meclisi’nin selam ve ihtiramını muhterem halkımıza, kahraman orduya ve hamiyetkar memure tebliğ edilmek üzere, Kütahya’yı dahi ziyaret eden heyetimiz, burada gördüğü mefharetbahş ve itminanaver tazahurı samimiye ve aliyeden dolayı fevkalade müftehir ve mesrurdur. Vatanperver Kütahya ahalisinin mali fedakarlığı, maddi ve manevi himemat ve mesaisiyle, beş on gün zarfında izhar ve techiz edilen binlerce mecuna balığ, kıtaatı askeriyenin, giriştiğimiz dini, milli, vatani mücadelede mazafferiyetimizi temin edecek kahraman bir zümre olarak isbat-ı fedekari edeceğinden eminiz. Gerek zat-ı alileriyle müdafa-i hukukgayyüriyesini, gerek umum Kütahya halkının mucub-i hübahhat olan himmematından dolayı hissettiğimiz şükranı, Büyük Millet Meclisi namına beyan ile arz-ı veda eder ve iş bu ihtisat-ı mahmedefkaranemizin aynen bütün ahaliye tebliğ buyurulmasını rica ederiz.”²⁵

6 Ağustos 1336 (1920)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ REİSİ

MUSTAFA KEMAL

Kütahya-Eskişehir Muharebeleri sırasında hazırlıklarını henüz tamamlayamamış olan Türk ordusunun, muharebe şartları gereği, Sakarya Nehri’nin doğusuna çekilmesi sonucu, 17 Temmuz 1921 tarihinde Kütahya, Yunanlılar tarafından işgal edildi. Bu karanlık günler çok sürmedi. Yaklaşık bir yıl sonra 26 Ağustos’ta başlayan Büyük Taarruz ve 30 Ağustos tarihinde yapılan Başkumandanlık Meydan Muharebesi sonunda Yunan ordusu dağıtıldı. Aynı gün (30 Ağustos) Türk birlikleri Kütahya’ya girdiler. Böylelikle işgal devresi sona erdi. Ve Kütahya ebediyen Türk hakimiyetine girdi.²⁶

Kütahya, 1997 nüfus sayımında merkez şehir nüfusu 158.776, on iki ilçe ile bunlara bağlı köylerle birlikte 643.117 gibi, kayda değer bir nüfusa ulaşmıştır. Bu nüfusun çoğu tarımla uğraşmakla birlikte, başta Kütahya olmak üzere, çinicilik ve seramikte dünya

²⁵ Kütahya Yıllığı, 1998, s.5; Ayrıca bkz. Ek: 6.

²⁶ Kütahya Yıllığı, 1998, s.5.

pazarlarında önemli bir paya sahip olma potansiyelini muhafaza etmekte ve bunu gün geçtikçe geliştirmektedir. Söz konusu sektörde 1982'lerden beri başta Avrupa Ülkeleri olmak üzere porselen ve çini ihraç edilmektedir. On iki ilçeden özellikle Tavşanlı, Gediz ve Simav ilçeleri, ülkenin özel sektöründe ilk beş yüz sanayi kuruluşu içinde yer alan işletmeleri bünyelerinde barındırmaktadır. Bu işletmelerin kuruluş sermayeleri, 1970'lerde başlayan dış ülkelere, özellikle Almanya'ya işçi gözü sonucu oluşan işçi aileleri katılımından meydana gelmiştir.²⁷

Kütahya ve ilçeleri, eski dönemlerden beri önemli kaplıcalara sahiptir. Bu açıdan iç turizm dinamiği yüksektir. Hayvancılık, ormancılık sektörü yanında, madencilik alanında kamu ve özel sektörün birçok işletmeleri yıllardır ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır.

Kütahya ismi ile özdeşleşen ünlü isimlerin başınca Evliya Çelebi gelmektedir. Kadim uygarlıklara beşiklik eden Anadolu'nun bu güzide bölgesi, tarihte çini diyarı olarak isim bırakmış, halen de bu sektörde yeni ve çağdaş yöntemlerle Türk sanat ve estetiğinin en ince örnekleri ile dünya pazarlarına ürün yetiştirilmektedir. Kültür altyapısı ve entelektüel kapasitesi yüksek olan Kütahya, 1993 yılında kurulan Dumlupınar Üniversitesi ve bu üniversiteye bağlı fakülte ve ilçelere yayılan yüksekokullarıyla, yöre insanlarının hem eğitim, hem bilgilenme ve yetişmiş insan açığını kapatma gayretleriyle okul-sanayi, okul toplum işbirliğinin güzel örneklerini vermektedir. Bu üniversitenin merkezde ve ilçelerde geleneksel olarak yaptığı uluslararası etkinliklerle yöre insanları küreselleşme ve çağdaşlaşmada ihtiyaç duyduğu dinamizmi kazanmıştır. Özellikle Dumlupınar Üniversitesinin merkez kampüsünü oluşturan yeni yapılan giriş kapısı, Türkün geçmiş ve gelecek çizgisinden taşıdığı izlerle 21. yüzyıl mimarisine örnek gösterilebilecek özellikler taşımaktadır.

Kültür ve folklor zenginliğin yanında yöresel yemekleri ile de tarih boyunca adından söz ettiren Kütahya, Ulu Çınarlar Kenti diye tanımlanabilir. Şehir eski uygarlıklar ve geçmiş dönemlerin gizemi ile Türk Yurdu olduktan sonraki fonksiyonunu her zaman canlı ve görkemli tutmanın heyecan uyandıran izlerini taşımaktadır.

²⁷ DİE 1997 Nüfus Sayımı Yıllığı, D.İ.E. Yayını, Ankara, 1998.

BİRİNCİ BÖLÜM

İDARİ YAPI VE GÖREVLİLER

1. GERMİYAN SANCAĞI VE KAZALARIN İDARİ YAPISI

1.1. Mutasarrıflar

H.1287-M.1870²⁸

Bu yılki salnamesinde Kütahya Sancağı mutasarrıfı olarak Hasan Bey,
Naip Mehmed Neşad Efendi,
Müftü Osman Efendi,
Muhasebeci Mahmut Bey,
Tahrirat müdürü Nafiz Bey görülmektedir.

H.1293-M.1876²⁹

Bu yılki salnamesinde Kütahya Sancağı mutasarrıfı olarak Atabey Efendi,
Naip İsmail Ramiz Efendi,
Müftü, Muhammed Efendi,
Muhasebeci Hüseyin Hüsnü efendi,
Tahrirat müdürü Petro Efendi görülmektedir.

²⁸ H. 1287 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s. 82 Ayrıca bkz. Ek: 7.

H.1296-M.1879³⁰

Bu yılki salnamede Kütahya Sancağı mutasarrıfı olarak Mehmet Rıza Bey,
Tahrirat müdürü Rüştü Efendi,
Muhasebeci Ahmet Hilmi Efendi,
Tahrirat müdürü Arif Efendi görülmektedir.

H.1302-M.1885³¹

Bu yılki salnamede Kütahya Sancağı mutasarrıfı olarak Hasan Feham Efendi,
Naip, Mehmet Tevfik Efendi,
Müftü Mehmet efendi,
Rum metropoliti Yaresimus Efendi,
Ermeni murahhası Kiygork Efendi,
Muhasebeci Ahmed Hilmi Efendi,
Katolik vekili Artin Rahib Efendi,
Tahrirat müdürü Mehmed Cemaleddin Efendi görülmektedir.

H.1303-M.1889³²

Bu yılki salnamede Kütahya sancağı mutasarrıfı olarak Mehmed Tevfik Paşa,
Naip Mehmed Tevfik Paşa,
Müftü Mehmed Efendi,
Muhasebeci Ahmed Hami Efendi,
Tahrirat müdürü Mehmed Cemal Efendi görülmektedir.

H.1306-M.1889³³

Bu yılki salnamede Kütahya Sancağı mutasarrıfı olarak Mehmed Tevik Paşa,
Naip Mehmed Emin Efendi,

²⁹ H. 1293 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s. 80.

³⁰ H. 1296 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s. 89.

³¹ H. 1301 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s. 518.

³² H. 1303 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.292; Ayrıca bkz. Ek: 8.

³³ H. 1306 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.218.

Muhasebci Şemseddin Efendi,
Müftü Mehmed Efendi,
Tahrirat müdürü Mehmed Celaleddin Efendi görülmektedir.

H.1310-M.1893³⁴

Bu yılki salnamede Kütahya Sancağı mutasarrıfı olarak Celal Bey,
Naip Aziz Bey,
Muhasebeci Şimseddin Efendi,
Tahrirat müdürü Mehmed Cemaleddin Efendi görülmektedir.

H.1311-M.1894³⁵

Bu yılki salnamede Kütahya Sancağı mutasarrıfı olarak Celal Paşa,
Naip Osman Fehmi Efendi,
Muhasebeci Abdülhamid Efendi,
Tahrirat müdürü Mehmed Vemaleddin Efendi görülmektedir.

H.1314-M.1897³⁶

Bu yılki salnamede Kütahya Sancağı mutasarrıfı olarak (Rumeli Beylerbeyliği yapmış) Ahmed Fuat Paşa,
Naip Hüseyin Hüsnü Efendi,
Muhasebeci Mehmed Şükrü Efendi,
Tahrirat müdürü Mehmed Cemaleddin Efendi görülmektedir.

H.1315-M.1898³⁷

Bu yılki salnamede Kütahya Sancağı mutasarrıfı olarak (Rumeli Beylerbeyi Ahmed Fuat Paşa,
Naip Şerif Mehmed Kamil Bey,

³⁴ H. 1310 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.168; Ayrıca bkz. Ek: 9.

³⁵ H. 1311 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.165; Ayrıca bkz. Ek: 10..

³⁶ H. 1314 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.219.

³⁷ H. 1315 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.208.

Muhasebeci İshak Tevfik Efendi,
Tahrirat müdürü Mehmed Cemaleddin Efendi görülmektedir.

H.1317-M.1900³⁸

Bu yılki salnamede Kütahya Sancağı mutasarrıfı olarak (Rumeli Beylerbeyi) Ahmed Fuat Paşa,

Naip Mehmed Salih Efendi,
Muhasebeci Abdülkerim Efendi,
Tahrirat müdürü Sabi bey görülmektedir.

H.1324-M.1906³⁹

Bu yılki salnamede Kütahya Sancağı mutasarrıfı olarak Ahmed Fuat Paşa,
Naip Bahaddin Efendi,
Muhasebeci Neşet Bey,
Tahrirat müdürü Süleyman Vedat Bey görülmektedir.

H. 1325-M.1907⁴⁰

Bu yılki salnamede Kütahya Sancağı Mutasarrıfı olarak Ahmed Fuad Paşa,
Naip Bahaddin Efendi,
Muhasebeci Neşet Bey,
Tahrirat Müdür Süleyman Vedat Bey görülmektedir.

Germiyan Sancığı'nın idari yapısının ilk aşamasını oluşturan mutasarrıflığın dökümünden şu sonuçlar çıkarılabilir:

H.1287-H.1325 tarihleri arasında (M.1870-1907) geçen 38 yıllık süre içinde Kütahya Sancağı'nda yedi ayrı mutasarrıf görev almıştır. Mevcut salnamelerden anlaşıldığına göre Rumeli Beylerbeyliği de yapmış bulunan Ahmed Tevfik Paşa, H.1314-1325 (M.1897-1907)

³⁸ H. 1317 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s. 175.

³⁹ H. 1324 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s. 384 Ayrıca bkz. Ek: 5, 11.

tarihleri arasında fasılasız 11 yıl Kütahya Sancağı Mutasarrıflığı yapmıştır. Bu sürenin uzunluğu yönetim istikrarına bağlanabileceği gibi, Ahmed Vefik Paşa'nın yönetimde gösterdiği dirayete de bağlanabilir.

Bu bölümü izleyecek olan kazaların idari yapısından sonra daha sağlıklı bir değerlendirme yapılabilecektir.

1.2. Kaymakamlıklar ve Bunlara Bağlı Memuriyetler

H.1287-M.1870 ⁴¹

Uşak Kazası:

Kaymakam: Mahmut Bey

Naip: Muhammed Ataullah Efendi

Müftü: Mustafa Asım Efendi

Mal Müdürü: İbrahim Etem Efendi

Eskişehir Kazası:

Kaymakam: Hacı Şakir Bey

Naip: Raşid Efendi

Müftü: Hacı Süleyman Efendi

Mal müdürü: Sabit Efendi

Tahrirat Katibi: İsa Efendi

Simav Kazası:

Kaymakam: Halil Kamil Bey

Naip: Abdurrahman Efendi

Müftü: Muhammed Efendi

⁴⁰ H. 1325 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s. 470; Ayrıca bkz. Ek: 12 .

⁴¹ H. 1287 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s. 85.

Mal müdürü: Mehmed Nazif Efendi

Tahrirat Katibi:Hüsnü Efendi

Gedüs (Gediz) Kazası:

(Gediz bu sene içinde kaymakamlık yapılmış; fakat meclis oluşmadığı ve memur atamaları yapılmadığı için kaymakamlık statüsünü kazanması gelecek seneye kalmıştır.)⁴²

H.1293-M.1876⁴³

Uşak Kazası:

Kaymakam: İzzet Bey

Naip: Ali Rıza Efendi

Mal Müdürü: Hasan Efendi

Tahrirat Katibi: Sadık Efendi

Gediz Kazası:

Kaymakam: Mehmet Sabit Efendi

Naip vekili: Müftü Mehmet Efendi

Mal Müdürü: Muhammet Efendi

Tahrirat Katibi:Osman Efendi

Simav Kazası:

Kaymakam: Ahmet Ramazan Efendi

Naip: Süleyman Galip Efendi

Müftü: Mehmet Vehbi Efendi

Mal Müdürü: Ali Rıza Efendi

Tahrirat Katibi: Mehmet Sadık Efendi

⁴²H.1287 Tarihli Hüdavendiğâr Kütahya Vilâyet Salnamesi, s.87

⁴³ H.1293 Tarihli Hüdavendiğâr Kütahya Vilâyet Salnamesi, s.80.

Eskişehir Kazası:

Kaymakam: Hasan Efendi

Naip: Ahmet Raşit Efendi

Müftü: Hacı Süleyman Efendi

Mal Müdürü: Rasim Efendi

Tahrirat Katibi: İhsan Efendi

Uşak müftüsü, Eskişehir Naibi ve müftüsü bir önceki şahıslardır.

H.1296-M.1879 ⁴⁴

Uşak Kazası:

Kaymakam: Mithat Bey

Naip: Hacı Ali Ağa

Mal Müdürü: Hacı Hasan Ağa

Tahrirat Katibi: Luka Efendi

Gediz Kazası:

Kaymakam: Osman Sıtkı Efendi

Naip: Mustafa Efendi

Mal Müdürü: Halil Ağa

Tahrirat Katibi: Halil Ağa

Simav Kazası:

Kaymakam: İbrahim Salim Efendi

Naip: Halil Efendi

Mal Müdürü: Ahmet Efendi

Tahrirat Katibi: İbrahim Efendi

---

⁴⁴ H. 1296 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.89.131-133.

Eskişehir Kazası:

Kaymakam: İbrahim Hakkı Efendi

Naip: Hasan Dede Efendi

Mal Müdürü: Ali Efendi

Tahrirat Katibi: Halil İbrahim Efendi

H.1302-M.1885 ⁴⁵

Uşak Kazası:

Kaymakam: Mehmet Memiş Feyzi Efendi

Naip: Mehmet Hayri Efendi

Müftü: Hafız Ahmet Nuri efendi

Mal Müdürü: Mehmet Efendi

Tahrirat Katibi: İsmail Kamil Efendi

Simav Kazası:

Kaymakam: (Vekil) Arif Bey

Naip: Kasım Tevfik Efendi

Müftü: Vehbi Efendi

Mal Müdürü: İsmail Efendi

Tahrirat Katibi: Mehmet Sadık Efendi

Gediz Kazası:

Kaymakam: Halil Sıddık Efendi

Naip: Enis Efendi

Müftü: Mustafa Efendi

Mal Müdürü: Hüseyin Raif Efendi

Tahrirat Katibi: Ali Rıza Efendi

T.C. YÜKSEK HUKUK KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

⁴⁵ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.523-532.

Eskişehir Kazası:

Kaymakam: Hasan Fehmi Efendi

Müftü: Süleyman Efendi

Mal Müdürü: Abdah Efendi

Tahrirat Katibi: Hasib Efendi

Eskişehir naibi bir önceki şahıstır.

H.1303-M.1886⁴⁶

Uşak Kazası:

Kaymakam: Hasan Fehmi Efendi

Mal Müdürü: Mehmet Efendi

Simav Kazası:

Kaymakam: Memiş Rüştü Efendi

Naip: Mustafa Mesut Efendi

Müftü: Vehbi Efendi

Tahrirat Katibi: Mehmet Sadık Efendi

Gediz Kazası:

Tahrirat Katibi: Ali Rıza Efendi

Eskişehir Kazası:

Kaymakam: Memiş Feyzi Efendi

Müftü: Ahmet Şakir Efendi

Mal Müdürü: Abdullah Efendi

---

⁴⁶ H.1303 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.301-308.

Eskişehir naibi ve tahrirat katibi; Uşak naibi, tahrirat katibi ve müftüsü; Gediz kaymakamı, naibi, müftüsü ve mal müdürü bir önceki şahıslardır.

H.1306-M.1889⁴⁷

Uşak Kazası:

Naip: Rıfat Bey

Mal Müdürü: Mahmut Fehmi Efendi

Simav Kazası:

Kaymakam: Ali Rıza Efendi

Naip: Hasan Hüsnü Efendi

Müftü: Mehmet Vehbi Efendi

Tahrirat Katibi: Mehmet Sadık Efendi

Gediz Kazası:

Naip: Mesut Efendi

Tahrirat Katibi: Ali Rıza Efendi

Eskişehir Kazası:

Kaymakam: Mustafa Hulusi Efendi

Naip: Mustafa İzzet Efendi

Mal Müdürü: Nail Efendi

Müftü: Hacı Süleyman Hakkı Efendi

Tahrirat Katibi: Ali Rıza Efendi

Uşak kaymakamı, müftüsü ve tahrirat katibi, Simav mal müdürü, Gediz kaymakamı, mal müdürü ve müftüsü bir önceki şahıslardır.

⁴⁷ H. 1306 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s. 218-239.

H.1310-M.1893⁴⁸**Uşak Kazası:**

Kaymakam: Eşref Bey

Naip: Ahmet Ata Efendi

Mal Müdürü: Mehmet Bahaeddin Efendi

Tahrirat Katibi: Ahmet Sadık Efendi

Simav Kazası:

Naip: Mehmet Rüştü Efendi

Mal Müdürü: Hafız Mehmet Rüştü Efendi

Müftü: Mehmet Arif Efendi

Tahrirat Katibi: Halil Efendi

Gediz Kazası:

Naip: Mehmet Arif Efendi

Mal Müdürü: Cemil Efendi

Tahrirat Katibi Vekili: Sadık Efendi

Eskişehir Kazası:

Kaymakam: Mehmet Hayri Bey

Naip: Ali el-Mürteza Efendi

Mal Müdürü: Hacı Abdah Efendi

Tahrirat Katibi: Mustafa Hasip Efendi

Uşak müftüsü, Simav kaymakamı, Gediz kaymakamı ve müftüsü ile Eskişehir müftüsü bir önceki şahıslardır.

⁴⁸ H.1310 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.168-371.

H.1311-M.1894⁴⁹

Uşak Kazası:

Kaymakam: Hüseyin Hüsnü Bey

Naip: Ahmet Ata Efendi

Mal Müdürü: Ali Şevki Efendi

Tahrirat Katibi: Yusuf Kamil Efendi

Simav Kazası:

Kaymakam: Mehmet Ali Bey

Naip: Ahmet Edip Efendi

Müftü: Arif Efendi

Tahrirat Katibi: Mehmet Sadık Efendi

Gediz Kazası:

Kaymakam: Ahmet Reşid Efendi

Mal Müdürü: Ali Rıza Efendi

Tahrirat Katibi: Ali Rıza Efendi

Eskişehir Kazası:

Kaymakam: Mehmet Hayri Bey

Naip: Velieddin Efendi

Mal Müdürü: Hacı Abdah Efendi

Uşak müftüsü, Simav mal müdürü, Gediz müftüsü, Eskişehir müftüsü ve tahrirat katibi bir önceki şahıslardır.

⁴⁹ H.1311 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.165-200.

H.1314-M.1897⁵⁰

Uşak Kazası:

Kaymakam: Abdah Paşa

Naip: Ferid Efendi

Mal Müdürü: Ali Haydar Bey

Simav Kazası:

Kaymakam: Cemal Efendi

Naip: Mehmet Ziyaeddin Efendi

Mal Müdürü: Ali Rıza Efendi

Müftü: Mehmet Arif Efendi

Tahrirat Katibi: Mehmet Sadık Efendi

Gediz Kazası:

Kaymakam: Hüseyin Halis Bey

Naip: Esad Efendi

Mal Müdürü: Hafız Mehmet Rüştü Efendi

Tahrirat Katibi Vekili: Halil Efendi

Eskişehir Kazası:

Kaymakam: Mehmet Reşit Bey

Naip: Mehmet Fevzi Efendi

Mal Müdürü: Hasan Vasfi Efendi

Tahrirat Katibi: Ali Reşat Efendi

Uşak kazasının müftüsü ve tahrirat katibi; Gediz ve Eskişehir müftüleri bir önceki şahıslardır.

⁵⁰ H.1314 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.219-261.

H.1315-M.1898⁵¹**Uşak Kazası:**

Kaymakam: Hıfzı Bey

Naip: Ali Himmet Efendi

Mal Müdürü Vekili: Sırrı Efendi

Simav Kazası:

Kaymakam: Cemal Efendi

Naip: Mehmet Ziyaeddin Efendi

Müftü: Mehmet Arif Efendi

Tahrirat Katibi: Mehmet Sadık Efendi

Gediz Kazası:

Naip: Mehmet Esad Efendi

Tahrirat Katibi Vekili: Halil Efendi

Eskişehir Kazası:

Naip: Ferid Efendi

Uşak kazasının müftüsü ve tahrirat katibi; Simav'ın mal müdürü; Gediz kaymakamı, mal müdürü ve müftüsü; Eskişehir kazasının kaymakamı, mal müdürü, müftü ve tahrirat katipleri bir önceki şahıslardır.

H.1317-M.1900⁵²**Uşak Kazası:**

Kaymakam: Mustafa Tevfik Bey

⁵¹ H.1315 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.208-351.

⁵² H.1317 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.175-222.

Naip: Mehmet Rıza Efendi

Mal Müdürü: Ali Eşref Efendi

Tahrirat Katibi: Mehmet Nafiz Efendi

Simav Kazası:

Naip: Mehmet Kemal Bey

Müftü: Mehmet Arif Efendi

Tahrirat Katibi: Ahmet Sadık Efendi

Gediz Kazası:

Kaymakam Vekili: Sami Bey

Naip: Mehmet Vehbi Efendi

Mal Müdürü: Abdah Ziya Efendi

Tahrirat Katibi: Servet Efendi

Eskişehir Kazası:

Kaymakam: İbrahim Selahattin Bey

Naip: Abdülhalim Hilmi Efendi

Müftü: Hafız Ahmet Şükrü Efendi

Tahrirat Katibi: Yusuf Kamil Efendi

Uşak müftüsü; Simav kaymakamı ve mal müdürü; Gediz müftüsü ve Eskişehir mal müdürü bir önceki şahıslardır.

H.1324-M.1906⁵³

Uşak Kazası:

Kaymakam: Hayri Bey

Naip: Mehmet Nuri Efendi

---

⁵³ H.1324 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.384-444.

Mal Müdürü Vekili: Şadi Efendi

Tahrirat Katibi: Abdah Vecdi Efendi

Simav Kazası:

Kaymakam: Osman Nuri Efendi

Naip: İsmail Rüştü Efendi

Mal Müdürü: Hasan Tevfik Efendi

Müftü: Hacı Mehmet Arif Efendi

Tahrirat Katibi: Mehmet Sadık Efendi

Gediz Kazası:

Naip: Mehmet Sadık Efendi

Mal Müdürü: Hasan Sabri Efendi

Tahrirat Katibi: Hacı Mustafa Efendi

Eskişehir Kazası:

Kaymakam: Cemil Bey

Naip: Hüseyin Fevzi Efendi

Mal Müdürü: Ahmet Fevzi Efendi

Müftü: Hacı Mehmet Efendi

Tahrirat Katibi: Suret Efendi

Uşak kazasının müftüsü; Gediz kaymakamı ve müftüsü bir önceki şahıslardır.

H.1325-M.1907⁵⁴

Uşak Kazası:

Naip: Hacı Asım Efendi

Mal Müdürü Vekili: İsmail Hakkı Efendi

⁵⁴ H.1325 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.470-510.

Simav Kazası:

Naip: Mustafa Nafiz Efendi

Mal Müdürü: Ahmet Vasfi Efendi

Müftü: Hacı Mehmet Arif Efendi

Tahrirat Katibi: Mehmet Sadık Efendi

Gediz Kazası:

Naip: Mehmet Behçed Efendi

Müftü: Şakir Efendi

Tahrirat Katibi: Hacı Mustafa Efendi

Eskişehir Kazası:

Kaymakam: Vasıf Bey

Tahrirat Katibi: Hasan Tahsin Efendi

Uşak kazasının kaymakamı, müftüsü ve tahrirat katibi; Simav kaymakamı; Gediz kaymakamı ve mal müdürü; Eskişehir naibi, mal müdürü ve müftüsü bir önceki şahıslardır.

Kazaların idari yapısında dikkati çeken hususların başında, buralarda görev yapan kaymakamların sık sık değişmesi gelmektedir. Bir kaymakamın ortalama görev süresi asgari bir azami üç yıldır. Bunun tek istisnası, 1885-1904 yılları arasında Gediz'de kaymakamlık yapan Halil Sıtkı Bey'dir.

Bazı salnamelerde tekraren belirtildiğine göre kazaların sınıflandırılması şöyledir:

Eskişehir kazası:	1. sınıf
Uşak Kazası	2. sınıf
Simav Kazası	3. sınıf
Gediz Kazası	3. sınıf

Mahalli idare olan belediyelerde, başta Kütahya merkez olmak üzere, belediye başkanlarının kaymakamlara nispetle daha uzun süre görevde kaldıkları görülmekte; belediye meclisini oluşturan azalarda Müslim ve Gayrimüslim ayırdetmeksizin şehrin eşrafının çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Kaymakamlıklarda bulunan tahrirat katipliği ile mal müdürlüğü görevinde bulunan şahısların yerlerini uzun süre korudukları görülmektedir.

Müftülerin görev süresi kaymakamlardan daha uzun süreli olmakta, bazen bir müftünün iki kazada birden görev yaptığı görülmektedir. Mustafa Asım Efendi 1886-1907 yılları arasında hem Uşak, hem de Gediz müftülüğünü deruhte etmiştir.

Bazı nahiyelede müdür görev yaparken, bazılarında zabıta memurlarının müdür yerine atandıkları görülmektedir.

1.3.Sancak Merkezi ve Kazalardaki Mahallî İdareler

H. 1287-M.1870⁵⁵

Kütahya (Merkez)

Reis: Aziz Faik Efendi

Azalar:

Şemseddinzade Mehmed Efendi

Hüseyin Bey

Hacı Yusuf Ağa

Kiygork Ağa

Esob Ağa

⁵⁵ H.1287 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.85.

Uşak Kazası:

Reis: Hacı İzzet Efendi

Azalar:

Hacı Osman Ağa

Hacı Hafız Ömer Efendi

Hacı Hasan Ağa

Mihail Ağa

Panayut Ağa

Ahmet Efendi

Eskişehir Kazası:

Reis: Sabit Efendi

Azalar:

Veli Ağa

İsmail Bey

Hacı Cafer Ağa

Ali Ağa

Esterati Ağa

Agop Ağa

Simav Kazası:

Reis: Nafi Efendi

Azalar:

Ömer Lütfi Efendi

Hacı İsmail Ağa

Hacı muhammed Ağa

Salih Efendi

H. 1293-M.1876⁵⁶

Kütahya (Merkez):

Reis: Eyüp Efendi

Muavin: Hacı Ahmet Efendi

Azalar:

Talip Ağa

Hüseyin Bey

Diğer Hüseyin Bey

Ahmet Efendi

Necip Efendi

Useb Ağa

Hacı Garabet Ağa

Nikola

Uşak Kazası:

Reis: Hacı Mehmet Ağa

Muavin: Osman Ağa

Azalar:

Mehmet Ağa

Osman Efendi

Kiygork Ağa

Yani Ağa

Gediz Kazası:

Reis: Hacı Ali Ağa

Azalar:

Süleyman Ağa

Hacı Mustafa Efendi

---

⁵⁶ H.1293 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.80.

Hacı Ahmet Efendi

Simav Kazası:

Reis: Hasan Efendi

Azalar:

Süleyman Necati Efendi

Hacı Mustafa Efendi

Hacı Süleyman Ağa

Mehmet Efendi

Eskişehir Kazası:

Reis: Hacı Ali Efendi

Azalar:

Hacı Ahmet Ağa

Ahmet Ağa

İbrahim Ağa

Hüseyin Ağa

Hacı Ağa

Artin Ağa

Galip Efendi

H. 1296-M.1879⁵⁷

Kütahya (Merkez):

Meclis Katibi: Mazhar Efendi

Sandık Emni: Ahmet Necib Efendi

Müderis Konturatı Memuru: Hacı Mehmet Ağa

Yüzbaşı Mütেকaidi Konturatı Memuru: Halil Efendi

---

⁵⁷ H.1296 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.89,131-133.

Simav Belediye Meclisi:

Reis: Hacı Mustafa Ağa

Azalar:

Hafız Emin Efendi

Mehmet Emin Efendi

Hacı Emin Ağa

Hacı İsmail Ağa

Mehmet Ağa

Gediz Belediye Meclisi:

Reis: Ahmet Ağa

Azalar:

Hasan Ağa

Talip Ağa

Mustafa Ağa

Hacı Ali Efendi

Hacı Osman Efendi

Ali Ağa

Uşak Belediye Meclisi:

Reis: (Münhal olan reislik için-yakında seçim yapılacaktır.)

Azalar:

Hacı Hafız Ömer Efendi

Mustafa Bey

Nihal Efendi

Eskişehir Belediye Meclisi:

Reis: Hacı Hafız Hüseyin Efendi

Azalar:

Budzade Ahmet Ağa

Hacı İbrahim Ağa
 Ciritzade Hacı Mehmet Ağa
 İsmail Bey
 Save Efendi

Kütahya Sancağı'nın merkez belediye başkanı bir önceki salnamede belirtilen kişidir.

H. 1302-M.1885⁵⁸

Kütahya (Merkez):

Reis: Ruşenzade Sadık Efendi

Azalar:

Delibaşızade Talip Efendi

Şemsettinzade Mehmet Efendi

Heci Endon Ağa

Ocakoglu Enişdaş Efendi

Katip Sadık Mehmet Hilmi Efendi

Sandık Emmini: Süleyman Sami Efendi

Eskişehir Belediye Meclisi:

Katip: Akif Efendi

Tabip: Mehmet Ali Efendi

Azalar:

Abdullah Efendi

Hacı Mustafa

Uşak Belediye Meclisi:

Reis: Mehmet Efendi

Muavin: Hacı Osman Efendi

---

⁵⁸ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.523-532.

Azalar:

Osman Efendi

Ahmet Ağa

Hacı Ali Ağa

Murat Ağa

Kostaki Ağa

Katip: Osman Efendi

Sandık Emni: Ali Efendi

Tabib: Rundolli Efendi

Gediz Belediye Meclisi:

Reis: Hacı İbrahim Ağa

Azalar:

Hacı Hüseyin Efendi

Murat Ağa

Mustafa Ağa

Katip ve Sandık Emni: Mustafa Efendi

Simav Belediye Meclisi:

Reis: Mehmet Efendi

Azalar:

Ömer Ağa

Mustafa Efendi

Hacı Ahmet Ağa

Tabib: Abdah Şükrü Efendi

Katip: Halil Efendi

Sandık Emni: Abbas Efendi

Tavşanlı Nahiyesi Belediye Meclisi:

Reis: Hacı Hasan Ağa

Azalar:

Abdurrahman Ağa

Mehmet Ağa

Hasanoğlu Mehmet Ağa

Kirgors Ağa

Katip: Nafiz Efendi

Eskişehir Kazası belediye başkanı bir önceki salnamede belirtilen şahıstır.

H. 1303-M.1886⁵⁹

Kütahya (Merkez):

Azalar:

Delilbaşızade Talip Ağa

Ali Rıza Efendi

Agop Ağa

Hacı Mustafa Efendi

Diğer Hacı Mustafa Efendi

Asgadur Ağa

Katip: Hilmi Efendi

Eskişehir Belediye Meclisi:

Azalar:

Abdullah Efendi

Hüseyin Ağa

Hacı Mustafa Ağa

Kostaki Ağa

Katip: Akif Efendi

Tabib: Mehmet Ali Efendi

---

⁵⁹ H.1303 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.301-308.

Sandık Emini: Abdullah Efendi

Uşak Kazası Belediye Meclisi:

Azalar:

Hacı Osman Efendi

Ali Ağa

Kostaki Efendi

Ahmet Ağa

Murat Ağa

Osman Efendi

Katip: Hacı Ahmet Nuri Efendi

Sandık Emini: Mehmet Efendi

Tabib: Rundelli Efendi

Gediz Kazası Belediye Meclisi:

Azalar:

Mustafa Efendi

Hacı Hasan Ağa

Süleyman Ağa

Bekir Ağa

Katip ve Sandık Emini: Mustafa Efendi

Simav Kazası Belediye Meclisi:

Reis: Emin Efendi

Azalar:

Süleyman Efendi

Ahmet Ağa

Ahmet Efendi

Mustafa Efendi

Katip: Mehmet Emin Efendi

Sandık Emni: Mehmet Efendi

Tavşanlı Nahiyesi Belediye Meclisi:

Reis: Ahmet Mithat Efendi

Azalar:

Hacı Hüseyin Ağa

Hasan oğlu Mehmet Ağa

Mehmet Ağa

Kirkoris Ağa

Bu yılda Kütahya (merkez), Eskişehir, Uşak ve Gediz Kazalarının belediye başkanları yerlerini korumuşlardır.

H. 1306-M.1889⁶⁰

Kütahya (merkez):

Reis: Mehmet İzzet Efendi

Azalar:

Talip Paşa

İbrahim Efendi

Hacı Mustafa Efendi

Hasip Efendi

Hacı Mustafa Efendi

Hüseyin Efendi

Agop Ağa

Katip ve Sandık Emni: Salih Efendi

Eskişehir Kazası Belediye Meclisi:

Reis: Tefik Efendi

⁶⁰ H.1306 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.218-239.

Azalar:

Ahmet Bey

İsa Efendi

Hacı Hafız Ağa

Nikola Efendi

Kiygorg Efendi

Katip ve Sandık Emni: Şevki Efendi

Uşak Kazası Belediye Meclisi:

Reis Vekili: Hacı Mustafa Bey

Azalar:

Hacı Ali Ağa

Ali Efendi

Hacı Hüseyin Ağa

Hacı Hasan Ağa

Kosta Efendi

Hacı Agop Ağa

Katip: Ahmet Efendi

Sandık Emni: Celal Efendi

Gediz Kazası Belediye Meclisi:

Azalar:

Mustafa Efendi

Süleyman Ağa

Hacı Ali Ağa

Mustafa Ağa

Katip: Mehmet Efendi

Simav Kazası Belediye Meclisi:

Azalar:

Ahmet Rüştü Efendi

Ahmet Efendi

Ahmet Ağa

Hacı İlyas Ağa

Katip: Mehmet Metin

Sandık Emni: Mehmet Efendi

Tavşanlı Nahiyesi Belediye Meclisi:

Reis: Süleyman Ağa

Azalar:

Şirinzade Hacı Hasan Ağa

Çakırzade Hacı Mehmet Ağa

Hacı Hafızzade

Hacı Salih Efendi

Yusufazade Hüseyin Ağa

Katip ve Sandık Emni: Ali Efendi

Bu yılki salnamede Gediz ve Simav Kazalarının belediye başkanları bir önceki salnamede belirtilen şahıslardır.

H. 1310-M.1893⁶¹

Kütahya (Merkez):

Reis: Elifzade Hacı Mustafa Efendi

Azalar:

Tabip Paşa

Hacı Alizade Rıza Efendi

Kürkzade Arif Ağa

Kelerzade Ahmet Efendi

---

⁶¹ H.1310 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.168-371.

Eniştaş Efendi

Hacı Ali Beyzade Hüseyn Bey

Keleciyan Agop Ağa

Katip: Salih Efendi

Sandık Emni: Rıza Efendi

Eskişehir Kazası Belediye Meclisi:

Reis: Hacı Hafız Hüseyn Efendi

Azalar:

Mihalidi Hüseyn Ağa

Hoca Alizade Hacı Hafız Efendi

Debbağ Kethüdası Hüseyn Ağa

Habmen Necati Ağa

Hacı Eminzade Hüseyn Ağa

Sandıkyan Meyderus Ağa

Katip: Ali Efendi

Sandık Emni: Akif Efendi

Uşak Kazası Belediye Meclisi:

Reis: Saffahzade Mehmet Efendi

Azalar:

Hacı Hüseyn Ağa

Barutçuzade Hacı Ali

Murat Efendi

Katip ve Sandık Emni: şükrü Efendi

Gediz Kazası Belediye Meclisi:

Reis: Mahmud Ağa

Azalar:

Mehmet Efendi

Nuri Bey

Hacı Hafız Efendi

Ahmet Ağa

Hacı Ahmet Ağa

Katip ve Sandık Emmini: Mehmet Efendi

Simav Kazası Belediye Meclisi:

Reis: Mehmed Efendi

Azalar:

Hacı Ömer Ağa

Ahmed Efendi

Halil Ağa

Hacı İlyas Ağa

Salih Efendi

Katip: Hasan Efendi

Sandık Emmini: Mehmet Efendi

Tavşanlı Nahiyesi Belediye Meclisi:

Reis: Hacı Karaalizade Süleyman Ağa

Azalar:

Şirinzade Hacı Hasanağa

Kirazoğlu Emin Ağa

Serdarzade İbrahim Efendi

Papazoğlu Sirab Ağa

Mimar Hafız İbrahim

Katip ve Sandık Emmini: Barathizadı Ali Efendi

H. 1311-M.1894⁶²**Kütahya (Merkez):**

Reis: Hacı Alizade Rıza Efendi

Azalar:

Rıza Efendizade Kasım Efendi

Şeyh Bedreddin Ahmet Fazlı Efendi

Kelerzade Ahmet Efendi

Eniştaş Efendi

İlya Efendi

Beşirazade Mehmet Efendi

Katip: Salih Efendi

Sandık Emmini: Rıza Efendi

Eskişehir Kazası Belediye Meclisi:

Azalar:

Hasmen Necati Efendi

Hüseyin Ağa

Hacı Mahmut Bey

Mehmet Ağa

Katip: Ali Rıza Efendi

Sandık Emmini: Akif Efendi

Uşak Kazası Belediye meclisi:

Reis: Acemzade Sadık Bey

Azalar:

Helvacızade Hacı Osman Efendi

Körezade Hafız Efendi

Hacı Marderos Efendi

⁶² H.1311 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.165-200.

Ali Mollazade Ömer Efendi

Barutçuzade Hacı Ali Efendi

Tomi Oğlu Pinayut Efendi

Katip: Mehmet Şükrü Efendi

Sandık Emni: Yusuf Efendi

Gediz Kazası Belediye Meclisi:

Azalar:

Nacip Ağa

Ruri Bey

Hacı Hafız Efendi

Abdah Ağa

Ahmet Ağa

Hacı Mehmet Ali Ağa

Katip ve Sandık Emni: Mehmet Efendi

Simav Kazası Belediye Meclisi:

Reis: Hacı Ahmet Ağa

Azalar:

Hacı Ömer Ağa

Salih Efendi

Hacı İlyas Ağa

Ahmet Efendi

Halil Ağa

Katip: Hasan Efendi

Sandık Emni: Mehmet Efendi

Tavşanlı Nahiyesi Belediye Meclisi:

Reis: Hacı Ahmet Efendi

Azalar:

Kirazzade Emin Ağa

Sarafyan Tupek Ağa

Şirinzade Hacı Hasan Ağa

Aşık Garim Oğlu Halil Ağa

Katip ve Sandık Emni: Ali Efendi

Bu yılki salnamede Eskişehir ve Gediz Kazalarının belediye başkanları makamlarını korumuştur.

H. 1314-M.1897⁶³

Kütahya (Merkez):

Reis: Kasım Efendi

Azalar:

Talip Paşa

Agah Efendizade Murat Efendi

Eniştaş Efendi

Tahmisyan Müdüris Ağa

Mehmet Efendi

Görükzade Arif Efendi

Antin Efendi

Kiyakın Ağa

Katip ve Sandık Emni: Salih Efendi

Eskişehir Kazası Belediye Meclisi:

Reis: Ahmet Hamit Efendi

Azalar:

Lütfahzade Mehmet Efendi

İmamzade Süleyman Ağa

---

⁶³ H.1314 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.219-261.

Kostaki Çalyalis Efendi

Güristanoglu Dimitraki Efendi

Velibeyzade Veli Bey

Recepoğlu Abdülkerim Efendi

Pilansiyan Haçek Efendi

Katip: Mustafa Remzi Efendi

Sandık Emni: Sadık Efendi

Uşak Kazası Belediye Meclisi:

Azalar:

Ali Mollazade Ömer Lütfi Efendi

Barutçuzade Hacı Ali Efendi

Beberyani Hacı Marderos Efendi

Yamanlarlızade Ali Efendi

Tombi Oğlu Penaput Efendi

Katip: Yusuf Efendi

Sandık Emni: Mehmet Ali Efendi

Gediz Kazası Belediye Meclisi:

Reis: Eyup Ağa

Azalar:

Mustafa Efendi

Sadettin Efendi

Osman Efendi

Hacı Mehmet Ali Ağa

Nuri Bey

Katip ve Sandık Emni: Mustafa Efendi

Simav Kazası Belediye Meclisi:

Azalar:

Hacı İlyas Ağa

Hacı Mustafa Efendi

Ahmet Efendi

Halil Ağa

Hacı Salih Efendi

Katip: Hasan Zühtü Efendi

Sandık Emni: Mehmet Efendi

Tavşanlı Nahiyesi Belediye Meclisi:

Reis:Yüzbaşızade Hafız Hasan Efendi

Azalar:

Serdarzade İbrahim Efendi

Sarraf Oğlu Topek Ağa

Şirinzade Hacı Hasan Ağa

Katip ve Sandık Emni: Ali Rıza Efendi

Bu yılki salnamede Uşak ve Simav kazalarının belediye başkanlarının yerlerini korudukları görülmektedir.

H. 1315-M.1898⁶⁴

Kütahya (Merkez):

Azalar:

Eniştaş Efendi

Mehmet Efendi

Mardirus Ağa

Arif Ağa

---

⁶⁴ H.1315 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.208-351.

Kiryakin Ağa

Antin Efendi

Katip ve Sandık Emmini: Salih Efendi

Eskişehir Kazası Belediye Meclisi:

Reis: Damat Beyzade Nuri Bey

Azalar:

Lütfahzade Mehmet Efendi

Kocaalizade Hacı Hafız Hüseyin Efendi

Sadıkbeyzade Mehmet Bey

Recepoglu Kerim Ağa

Hacıhasanağazade Mahmut Bey

Hasan Ağa

Havli Ağa

Katip: Mustafa Remzi Efendi

Sandık Emmini: Derviş Sadık Efendi

Uşak Kazası Belediye Meclisi:

Reis: Kölezade Hafız İbrahim Efendi

Azalar:

Çanzade Yusuf Efendi

Ali Mollazade Mehmet Efendi

Çeşmecioğlu İstimad Ağa

İbrahim Kethudazade Tevfik Bey

Pahmiyus Efendi

Katip: Mehmet Şükrü Efendi

Sandık Emmini: Hakkı Efendi

Gediz Kazası Belediye Meclisi:

Reis: Hacı Süleyman Efendi

Azalar:

Osman Efendi

Hacı Ahmet Ağa

Durali Ağa

Mehmet Efendi

Ahmet Ağa

Hasan Ağa

Katip ve Sandık Emni: Mustafa Efendi

Simav Kazası Belediye Meclisi:

Azalar:

Hacı İlyas Ağa

Hacı Mustafa Efendi

Hacı Ahmet Ağa

Ahmet Efendi

Katip: Hasan Zühtü Efendi

Sandık Emni: Mehmet Efendi

Tavşanlı Nahiyesi Belediye Meclisi:

Azalar:

Şirinzade Hacı Ali Ağa

Sarrafoğlu Tobey Ağa

Serdaroğlu Hacı İbrahim Efendi

Katip ve Sandık Emni: Ali Efendi

Bu yılki salnameye göre başta Kütahya (merkez) belediye başkanı olmak üzere, Simav kazası ve Tavşanlı nahiyesinin belediye başkanlarının yerlerini korudukları anlaşılmaktadır.

H. 1317-M.1900⁶⁵

Kütahya (Merkez):

Azalar:

Hacı Ethem Efendi

Arif Efendi

Murad Efendi

Kiryako Efendi

Artin Efendi

Eniştaş Efendi

Merdirus Ağa

Agop Ağa

Katip ve Sandık Emni: Salih Sami Efendi

Eskişehir Kazası Belediye Meclisi:

Reis: Ali Efendi

Azalar:

Şemseddin Efendi

Recepoğlu Kerim Ağa

Süleyman Ağa

Zabıyan Bedrus Ağa

Hacı Mehmet Bey

Hasan Ağa

Katip: Mustafa Efendi

Sandık Emni: Ahmet Efendi

Uşak Kazası Belediye Meclisi:

Azalar:

Çanzade Yusuf Efendi

---

⁶⁵ H.1317 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.175-222.

Ali Mollazade Mehmet Efendi

Başkacızade Ali Efendi

İbrahim Kethudazade Tevfik Bey

Pahmiyus Papas Efendi

Hecimialloğlu Heci Agop Efendi

Katip: Mehmet Şükrü Efendi

Sandık Emni: Ali Rıza Efendi

Gediz Kazası Belediye Meclisi:

Reis: Ali Efendi

Azalar:

Ali Ağa

Hacı Ömer Ağa

Hacı Mustafa Ağı

Osman Efendi

Hasan Ağa

Hacı Şeref Efendi

Katip ve Sandık Emni: Said Efendi

Simav Kazası Belediye Meclisi:

Azalar:

Hacı İlyas Ağa

Hacı Ahmet Ağa

Ahmet Efendi

Salim Efendi

Abdülkadir Efendi

Katip: Hüseyin Efendi

Sandık Emni: Mehmet Efendi

Tavşanlı Nahiyesi Belediye Meclisi:

Reis Vekili: Mehmet Ağa

Azalar:

Şirinzade Hacı Ali Ağa

Ahmetoğlu Mehmet Ağa

Garaköylü Ali Ağa

Katip ve Sandık Emni: Mustafa Efendi

Bu yılki salnameden Kütahya merkez belediye başkanı ile Uşak ve Simav kazalarının belediye başkanlarının yerlerini korudukları anlaşılmaktadır.

H. 1324-M.1906⁶⁶

Kütahya (Merkez):

Reis: Hakkı Efendi

Azalar:

Nuri Bey

Şeyh Şaban Efendi

Artin Efendi

Eniştaş Efendi

Refik Bey

Mirad Efendi

Aristodili Efendi

Katip: Bekir Bey

Eskişehir Kazası Belediye Meclisi:

Reis: Hacı Halil İbrahim Efendi

Azalar:

Osman Efendi

⁶⁶ H.1324 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.384-444.

Hasan Ağa

Mardirus Ağa

Hafız Ali Efendi

Kostaki Efendi

Kiryakin Ağa

Katip: Mustafa Remzi Efendi

Sandık Emni: Zihni Bey

Uşak Kazası Belediye Meclisi:

Reis: Hasan Efendi

Azalar:

Mehmet Ağa

Haristo Efendi

Ali Ağa

Haçatur Kirgoryan Efendi

Katip: Şükrü Efendi

Sandık Emni: Mehmet Efendi

Gediz Kazası Belediye Meclisi: Bu yılki salnamede Gediz kazası Belediye meclisi görülmemektedir.

Simav Kazası Belediye Meclisi:

Reis: Hacı Ahmet Talat Efendi

Azalar:

Abdah Efendi

Ahmet Ağa

Hüseyin Efendi

Katip ve Sandık Emni: Mehmet Nuri

Tavşanlı Nahiyesi Belediye Meclisi:

Reis Vekili: Hacı Halil Efendi

Azalar:

Hacı Ahmet Ağa

Hacı Süleyman Ağa

Ahmet Ağa

İbrahim Efendi

Katip ve Sandık Emmini: Mustafa Efendi

H. 1325-M.1907⁶⁷

Kütahya (Merkez):

Azalar:

Eniştaş Efendi

Refik Bey

Şaban Efendi

Mehmet Ağa

Artvin Efendi

Nuri Bey

Hacı Murat Efendi

İsterdilols Efendi

Katip Ve Sandık Emmini: Bekir Bey

Eskişehir Kazası Belediye Meclisi:

Reis: Mehmet Efendi

Azalar:

Hacı Osman Efendi

Hacı Mehmet Şakir Efendi

Halim Efendi

---

⁶⁷ H.1325 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.470-510.

Hafız Ali Efendi

Kiryakin Ağa

Katip: Mustafa Remzi Efendi

Sandık Emmini: Muhtar Bey

Uşak Kazası Belediye Meclisi:

Reis: Mehmet Eşref Efendi

Azalar

Mehmet Ağa

Haristo Efendi

Haçatur Efendi

Katip: Şükrü Efendi

Sandık Emmini: Mehmet Efendi

Gediz Kazası Belediye Meclisi: Bu yılki salnamede Gediz kazası Belediye meclisi görülmemektedir.

Simav Kazası Belediye Meclisi:

Azalar:

Abdah Efendi

Ahmet Ağa

Hüseyin Efendi

Katip ve Sandık Emmini: Mehmet Nuri

Tavşanlı Nahiyesi Belediye Meclisi:

Azalar:

Hacı Ahmet Ağa

Hacı Süleyman Ağa

Hacı Ahmet Ağa

Katip ve Sandık Emmini: Mustafa Efendi

Bu yılki salnameden Kütahya (merkez) belediye başkanı ile Simav kazası ve Tavşanlı nahiyesinin belediye başkanlarının yerlerini korudukları anlaşılmaktadır.

Mahalli idare olan belediyelerde, başta Kütahya (merkez) olmak üzere, belediye başkanlarının kaymakamlara nisbetle daha uzun süre görevde kaldıkları görülmekte, belediye meclisini oluşturan azalarda Müslim ve Gayrimüslim ayırdetmeksizin şehir eşrafının çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Gerek belediye başkanlarının, gerekse belediye meclis azalarının görev süreleri ve meclis azalarının dağılımı göz önünde bulundurulduğunda, mahalli idarelerin merkezî idarenin tasarrufunda bulunan kamu yönetiminden daha istikrarlı bir seyir izlediği sonucuna varılabilir.

1.4. Adli Teşkilât ve Mahkemeler

H.1287-M.1870⁶⁸

Ticaret Mahkemesi (Kütahya)

Ticaret Mahkemesi (Uşak)

H.1293-M.1876⁶⁹

Ticaret Mahkemesi (Kütahya)

Ticaret Mahkemesi (Uşak)

H.1296-M.1879⁷⁰

Aklam-ı Adliye:

⁶⁸ H.1287 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.83-86.

⁶⁹ H.1293 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.81-84.

Meclis-Temyiz Hukuk Katipliği (Kütahya)

Meclis-Temyiz Cinayet Katipliği (Kütahya)

Ticaret Mahkemesi (Kütahya)

Ticaret Mahkemesi (Uşak)

Ticaret Mahkemesi (Eskişehir)

H.1303-M.1886⁷¹

Mahkeme-i Bidayet Hukuk Kısmı-Ceza Kısmı (Kütahya)

Mahkeme-i Bidayet (Uşak)

Mahkeme-i Bidayet (Eskişehir)

Mahkeme-i Bidayet (Gediz)

Mahkeme-i Bidayet (Simav)

Mahkeme-i Ticaret (Uşak)

H.1306-M.1889⁷²

Mahkeme-i Bidayet Hukuk Kısmı-Ceza Kısmı (Kütahya)

Mahkeme-i Bidayet (Uşak)

Mahkeme-i Bidayet (Eskişehir)

Mahkeme-i Bidayet (Gediz)

Mahkeme-i Bidayet (Simav)

Mahkeme-i Ticaret (Uşak)

H.1310-M.1893⁷³

Mahkeme-i Bidayet:

⁷⁰ H.1296 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.162-163.

⁷¹ H.1303 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.294-308.

⁷² H.1306 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.221-239.

⁷³ H.1310 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.171-371.

Hukuk Dairesi (Kütahya)

Ceza Dairesi (Kütahya)

Mahkeme-i Şer'iyye (Kütahya)

Mahkeme-i Bidayet: (Eskişehir)

Mahkeme-i Şer'iyye (Eskişehir)

Mahkeme-i Bidayet: (Gediz)

Mahkeme-i Şer'iyye (Gediz)

Mahkeme-i Bidayet: (Uşak)

Mahkeme-i Ticaret (Uşak)

H.1311-M.1894⁷⁴

Mahkeme-i Bidayet (Kütahya)

Mahkeme-i Bidayet: (Eskişehir)

Mahkeme-i Bidayet: (Simav)

Mahkeme-i Bidayet: (Gediz)

Mahkeme-i Bidayet: (Uşak)

Mahkeme-i Şer'iyye (Gediz)

Mahkeme-i Ticaret (Uşak)

H.1314-M.1897⁷⁵

Bidayet-i Hukuk (Kütahya)

Bidayet-i Ceza (Kütahya)

Mahkeme-i Bidayet (Eskişehir)

Mahkeme-i Ticaret (Eskişehir)

Mahkeme-i Bidayet: (Simav)

Mahkeme-i Şer'iyye (Simav)

Mahkeme-i Bidayet: (Gediz)

⁷⁴ H.1311 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.167,180,196,200.

⁷⁵ H.1314 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.222,245,257.

Mahkeme-i Şer'iyye (Gediz)

Mahkeme-i Bidayet: (Uşak)

Mahkeme-i Ticaret (Uşak)

H.1315-M.1898⁷⁶

Bidayet-i Hukuk (Kütahya)

Bidayet-i Ceza (Kütahya)

Mahkeme-i Bidayet (Eskişehir)

Mahkeme-i Ticaret (Eskişehir)

Mahkeme-i Bidayet: (Simav)

Mahkeme-i Şer'iyye (Simav)

Mahkeme-i Bidayet: (Gediz)

Mahkeme-i Şer'iyye (Gediz)

Mahkeme-i Bidayet: (Uşak)

Mahkeme-i Ticaret (Uşak)

H.1317-M.1900⁷⁷

Mahkeme-i Bidayet Hukuk ve Ceza Daireleri (Kütahya)

Mahkeme-i Bidayet (Eskişehir)

Ticaret Mahkemesi (Eskişehir)

Mahkeme-i Bidayet: (Simav)

Mahkeme-i Bidayet: (Gediz)

Mahkeme-i Bidayet: (Uşak)

Mahkeme-i Ticaret: (Uşak)

⁷⁶ H.1315 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.211,227,242,351.

⁷⁷ H.1317 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.178,189,195,222.

H.1324-M.1906⁷⁸

Mahkeme-i Bidayet Hukuk ve Ceza Daireleri (Kütahya)

Mahkeme-i Bidayet (Eskişehir)

Mahkeme-i Ticaret (Eskişehir)

Mahkeme-i Bidayet: (Simav)

Mahkeme-i Bidayet: (Gediz)

Mahkeme-i Bidayet: (Uşak)

Mahkeme-i Ticaret: (Uşak)

H.1325-M.1907⁷⁹

Mahkeme-i Şer'iyye (Kütahya)

Mahkeme-i Bidayet Hukuk ve Ceza Daireleri (Kütahya)

Mahkeme-i Bidayet (Eskişehir)

Mahkeme-i Ticaret (Eskişehir)

Mahkeme-i Bidayet (Uşak)

Mahkeme-i Ticaret: (Uşak)

Mahkeme-i Bidayet: (Gediz)

Kütahya Sancağı'nın adlî teşkilât ve mahkemelerinin yıllık dökümleri yapılırken dikkati çeken hususlar şunlardır:

H.1296 (M.1879) tarihli salnamede Uşak'ta bulunan mahkemenin adı "Ticaret Mahkemesi" iken, bir yıl sonraki aynı mahkemenin adı "Mahkeme-i Ticaret" şeklinde Arapça isim tamlaması ile verilmektedir. Bunun sebebi ya salnameyi hazırlayanların hassasiyeti yahut genel lisan anlayışı olabilir.

⁷⁸ H.1324 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.385,404,418,437,444.

⁷⁹ H.1325 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.471,484,486,493,506,509.

H.1296 (M.1879) salnamesinde Kütahya merkezdeki mahkemeler Aklâm-ı Adliye üst başlığı ile iki ayrımahkemeye bölünürken, bir sonraki yılda “Mahkeme-i Bidayet” üst başlığı ile ikiye bölünmüş ve “Cinayet Katipliği” “Ceza Kısmı” olarak belirtilmiştir. Bu husus H.1306 (M.1889) tarihli salnamede bir önceki salnamedeki gibidir.

H.1310 (M.1893)’dan H.1325 (M.1907) tarihine kadar Kütahya Sancak merkezi ve buna bağlı kazalardaki mahkemelerin kurumsallaşarak arttığı görülmekte, bu husus Osmanlının son döneminde gözlenen ıslahat hareketlerinin hukuk alanına da yansıdığını ortaya koymaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL, KÜLTÜREL ve EKONOMİK YAPI

2.1. NÜFUS DURUMU (DEMOGRAFİK YAPI)

H. 1287 (M.1870) – H.1325 (M.1907) yıllarına ait Hüdavendigâr Salnamelerinin Kütahya bölümünde merkezde ve bazı ilçelerde (Uşak, Eskişehir, Simav) nüfus idarelerinin bulunduğu bahsedilmektedir. Bazı kaza ve nahiyelerde ise nüfus kalemi vardır. Bu kalemlerde bir memur ve bir de katibin görev aldığı anlaşılmaktadır.

Kütahya sancağındaki nüfus dağılımıyla ilgili H.1287 (M.1870) tarihli salnamede şu tablo bulunmaktadır.⁸⁰

Tabloda görüldüğü gibi nüfusun en yoğun olduğu yer Kütahya'dır. Kaza isimlerinin açıklandığı sütuna Kütahya merkez nüfusunun (nahiyelerle birlikte) verildiği belirtilmiştir. Şimdiki anlayışla buna (merkez ilçeler) yahut (merkeze bitişik nahiyeler) şeklinde anlamak mümkündür.

⁸⁰ H.1287 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.152.

KÜTAHYA SANCAĞI (H.1287-M.1870)

Yekûn Nüfus	Nüfus (Müslim)	Zekûr (erkek) (Gayrimüslim)	Hane (Ev)	Mahallât (Mahalleler)	Esmâ-i Kaza (Kaza İsimleri)
33366	30142	3224	14297	83	Kütahya(nahiyeler dahil)
8187	8197	0	1780	20	Tavşanlı Kazası
27325	27325	0	6847	09	Uşak Kazası (Göbek dahil)
5115	5115	0	126	00	Banaz Kazası
15916	15916	0	3581	15	Gediz Kazası (Şaphane dahil)
11137	11137	0	3359	0	Simav Kazası
7968	7968	0	2054	0	Eğriöz Kazası
2213	2213	0	866	0	Dağardı Kazası
7931	7931	0	3239	5	Eskişehir Kazası
4688	4688	0	1425	5	Seyitgazi Kazası
3899	3899	0	1180	0	İnönü Kazası
137755	124531	3224	39889	137	

Kaynak: H.1287 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.152

Kütahya Sancak merkezinde yaşayan nüfusun (33.366) % 90.4'ü Müslim (Müslüman), kalan % 9.6'sının ise Gayrimüslim olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Gayrimüslim nüfusun sadece erkeklerinin sayısı verilmiştir. Bunların kadınlarının da hesaba atılması durumunda Gayrimüslim nüfusun oransal olarak % 19.2'ye çıkması mümkündür.

Sancak merkezi dışındaki yerleşim birimlerinde (kaza ve nahiyelerde) o dönemde acaba hiç Gayrimüslim yaşamıyor muydu? Tabloya bakılırsa, yaşamamaktadır. Fakat bu, sonraki yıllarda gerçekleşen nüfus değişimi ve göçlerle giden Gayrimüslim çıkışları hatırlanırsa, pek sağlıklı görünmemektedir.

Anadolu'nun merkezi sayılabilecek bir yerde (Kütahya Sancağı'nda) Gayrimüslim nüfusun erkekler itibariyle % 10'larda, toplam itibariyle % 20'lerde seyretmesinden varılabilecek en çarpıcı sonuç şu olsa gerektir: 1870'lerdedurum bu iken, bundan 129 yıl sonra (1999'da) bu topraklarda Müslüman-Türk nüfustan başka unsurlar yaşamamaktadır. Bu da, Osmanlı İmparatorluğunun tasfiyesinin yaşandığı yeni bir devletin kurulduğu bu yüzyılın başında Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması sürecinin kesin olarak tamamlandığını göstermektedir.

Tablodan çıkan bir diğer sonuç şudur: Toplam nüfusunu % 24.2'si Kütahya Sancak merkezinde, % 75.8'i ise bu merkeze bağlı kaza ve nahiyelerde yaşamaktadır.

Tabloda görüldüğü üzere Göbek Nahiyesi'nin nüfusu Uşak'la birlikte, Şaphane Nahiyesi'nin nüfusu Gediz'le birlikte verilmiştir. Uşak ve Gediz kazalarının nüfusunun diğer kazalara nispetle yüksek görünmesinin sebebi budur.

Yerleşim birimlerinin nüfusu verilirken, doğal olarak, mahalleler de belirtilmiştir. Ancak bir kaza ve dört nahiyede mahalle sayısı verilmemiştir. Elbette bir şehrin –küçük de olsa- mahallesiz düşünülemez. Ayrıca, Eskişehir'de sadece beş mahalle belirtilmiştir ki bu da sağlıklı görünmemektedir. Dikkati çeken bu tür eksiklikleri söz konusu istatistiği tutan memurların ilgisizliğine bağlamak mümkündür.

Tezimize konu olan salnamelerden, yıllık nüfus oranlarını gösteren iki tablo üzerinde değerlendirme yapmakla yetindik. Bu tablolar, (H.1287) ve (H.1296) yıllarına ait salnamelerden alınmıştır.

H.1296-M.1879 yılına ait salnamede nüfus oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Kütahya Sancağı merkez (Kütahya) ve ona bağlı yerleşim birimlerimde (kaza ve nahiyelerde) bir önceki tablo (1870 yılına ait) ile karşılaştırma yapıldığında:

Kütahya merkez ve onun etrafındaki nahiyelerde gayrimüslim nüfusu erkeklerde 44 adet artış görünmektedir. Geçek dokuz sene (1870-1879) içinde gayrimüslim erkek sayısında artış oranının azlığı dikkat çekmektedir.

Kütahya Sancağı Nüfus ve Hane ve Mahallât ve Karasinin Cetvelidir.						
				Nüfus-u Zekûr (Erkek Nüfus)		
Esamî (Kaza İsimleri)	Kara	Mahallat	Hane	Ermeni	Rum	İslâm
Kütahya Kazası	54	00	4276	1457	1811	7279
Etraf-ı şehir nahiyeleri	61	00	1858	00	00	4916
Virancık Nahiyesi	38	00	1857	00	00	5117
Gireği Nahiyesi	39	00	3579	00	00	4015
Gümüş Nahiyesi	31	00	1776	00	00	5150
Altıntaş Nahiyesi	39	00	4034	00	00	4550
Tavşanlı Nahiyesi	33	00	2220	90	00	6450
Armudeli Nahiyesi	28	00	0858	00	00	2213
Uşak Kazası	126	00	9658	210	566	12415
Banaz Nahiyesi	40	00	1884	00	00	5135
Gediz Kazası	88	00	4708	00	00	12355
Göbek Nahiyesi	24	00	884	00	00	1908
Şaphane Nahiyesi	01	00	889	00	00	1388
Eskişehir Nahiyesi	80	00	4371	00	00	10157
Seyidgazi Nahiyesi	48	00	1588	00	00	3642
İnönü Nahiyesi	01	00	1407	00	00	4115
Simav Kazası	76	00	4745	00	00	12365
Eğriöz Nahiyesi	67	00	3858	00	00	9788
Dağardı Nahiyesi	48	00	2326	00	00	1298
YEKÜN	865	00	56797	1765	2377	113975

Kaynak: H.1296 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.183.

1870 yılı salnamesinde dikkatimiz çeken diğer kaza nahiyelerde hiç Gayrimüslim bulunmayışı yahut bunların verilmeyişi, bu seneki (1879) salnamesinde kısmen gösterilmiştir. Buna göre Tavşanlı Nahiyesi'nde 90 ermeni erkek, Uşak kazasında 210 ermeni ile 566 Rum erkek, toplam 776 Gayrimüslim bulunmaktadır.

Bu yılda Müslüman nüfusun sadece erkekleri kaydedildiğinden, 9 yıl önceki Müslüman nüfusun 10556 daha az görünmesi tabiidir.

1870 yılında Kütahya Sancağının tamamında görünen nüfus 137.755 iken, bu yılki salnamede bütün nüfusun sadece erkekleri verildiğinden, rakam 23.780 olarak 113.975 görünmektedir.

Yukarıdaki bütün kıyaslamalarda Kütahya merkezinin nüfusuna, ona etraf nahiyelerin nüfusu da katılmıştır. Zira 1870 yılında Kütahya Sancağının merkezdeki nüfusu etraf nahiyelerle birlikte verilmiştir.

1870 yılında nüfusu Gediz'le birlikte verilen Şaphane Nahiyesinin bu yılki (1879) erkek nüfusu 1388, 1870'den nüfusu Uşak'la birlikte verilen Göbek nahiyesinin erkek nüfusu etraf nahiyelerle birlikte verilmiştir.

1870 yılında Kütahya sancak merkezinde Müslüman nüfus toplamı 30.142, 1879 yılında Kütahya sancak merkezinde Müslüman erkek nüfus toplamı (kendisine bitişik nahiyelerle birlikte) 12.195'tir.

H.1302 (M.1885) yılında Kütahya merkezde 7541 erkek nüfus bulunduğu bahsedilmektedir. Bir bu kadar da Müslüman kadın bulunduğu, gayrimüslim erkek nüfusun 3584, kadın nüfusun 3520 olduğu belirtilmektedir. Aynı yılda Kütahya Sancağı'na bağlı kaza ve nahiyelerin nüfusu şöyledir:

Etraf-ı Şehir Nahiyesi:⁸¹

Müslüman erkek: 4950

Müslüman kadın 5412

Toplam 10362

Altıntaş nahiyesi:⁸²

Müslüman erkek: 4070

Müslüman kadın 4400

Toplam 8470

⁸¹ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.442.

⁸² H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.443.

Gümüş nahiyesi:⁸³

Müslüman erkek: 5910

Müslüman kadın 6396

Toplam 12306

Gireği nahiyesi:⁸⁴

Toplam Müslüman nüfusu (kadın ve erkek): 8322

Armudeli nahiyesi:⁸⁵

Toplam Müslüman nüfusu (kadın ve erkek): 4474

Örencik nahiyesi:⁸⁶

Toplam Müslüman nüfusu (kadın ve erkek): 9628

Tavşanlı nahiyesi:⁸⁷

Müslüman erkek: 6455

Müslüman kadın 7095

Gayrimüslim erkek 105

Gayrimüslim kadın 116

Toplam 13771

Eğriöz nahiyesi:⁸⁸

Toplam Müslüman nüfusu (kadın ve erkek): 22723

⁸³ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.443.⁸⁴ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.444.⁸⁵ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.444.⁸⁶ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.444.⁸⁷ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.445.⁸⁸ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.446.

Eskişehir Kazası:⁸⁹

Müslüman erkek:	13812
Müslüman kadın	12830
Gayrimüslim Toplam	<u>600</u>
Toplam	27242

Bozüyük Nahiyesi⁹⁰

Toplam nüfusu: 5474

Seyidgazi Nahiyesi⁹¹

Müslüman nüfusu	14100
Gayrimüslim Toplam	<u>100</u>
Toplam	14200

Uşak Kazası⁹²

Müslüman nüfusu	27165
Rum	1250
Ermeni	543
Kıpti	99
Göçer (Çingene)	<u>726</u>
Toplam	29684

Banaz Nahiyesi⁹³

Müslüman Nüfus (toplam) 12206

⁸⁹ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.447.

⁹⁰ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.450.

⁹¹ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.452.

⁹² H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.454.

Göbek Nahiyesi⁹⁴

Müslüman Nüfus (toplam) 4900

Gediz Kazası⁹⁵

Müslüman Nüfus (toplam) 25457

Gayrimüslim (toplam) 51

Toplam 25508

Şaphane Nahiyesi⁹⁶

Müslüman Nüfus (toplam) 3030

Simav Kazası⁹⁷

Müslüman Nüfus (toplam) 31809

Dağardı Nahiyesi⁹⁸

Müslüman Nüfus (toplam) 5080

Kütahya Sancağı'nın H.1302 (M.1885) yılında toplam nüfusu 271375'tir

H.1324 (M.1906) yılı Kütahya Vilayet Salnamesinde sancak nüfusu ile ilgili olarak şu bilgiler verilmektedir.⁹⁹

Kütahya Sancağının toplam nüfusu: 399742

Sancağın merkez kazasının yüzölçümü: 7875 kilometrekare

⁹³ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.458.

⁹⁴ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.459.

⁹⁵ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.460.

⁹⁶ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.462.

⁹⁷ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.462.

⁹⁸ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.464.

⁹⁹ H.1324 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.398-444.

Kütahya Merkez nüfusu (etraf-ı şehir nahiyeleriyle birlikte):

Müslüman erkek nüfusu: 71208

Müslüman kadın nüfusu: 70202

Toplam 141410

(Bu rakama tamamı müslüman olan 8630 Hristiyan asıllı nüfus dahildir.)

Eskişehir Kazasının Nüfusu:

Müslüman nüfusu: 84051

Gayrimüslim nüfusu : 6829

Toplam 90880

Kazanın yüzölçümü: 8400 kilometrekare

Uşak Kazasının Nüfusu: 85594

Gayrimüslim Nüfus 3651

Toplam 89145

Kazanın yüzölçümü: 3635 kilometrekare

Simav Kazasının Nüfusu:

Müslüman Erkek Nüfus: 19675

Müslüman Kadın Nüfus: 20141

Toplam 39816

(Bu nüfusa 375 Gayrimüslim dahildir.)

Kazanın Yüzölçümü 3275 kilometrekare

Gediz Kazasının Nüfusu:

Toplam: 38491

Kazanın Yüzölçümü 2350 kilometrekare

Bu çalışmamızda ele aldığımız on üç salnamede verilen rakamlar ışığında 1870-1907 yılları arasında Kütahya Sancağındaki nüfus artış oranlarını üç ayrı örnekle incelersek:

Örnek alınan kaza: Simav

Yıllar: M.1879-1906

Kazanın 1879 yılındaki nüfusu: 12365

Kazanın 1906 yılındaki nüfusu: 19675

Yıllık nüfus artışı: 270

Nüfus artış yüzdesi: % 2.1

Örnek alınan kaza: Gediz

Yıllar: M.1885-1906

Kazanın 1885 yılındaki nüfusu: 25508

Kazanın 1906 yılındaki nüfusu: 38491

Yıllık nüfus artışı: 618

Nüfus artış yüzdesi: % 2.4

Değerlendirmeyi Sancak geneli için yaparsak;

Örnek alınan yer: Kütahya Sancağı

Yıllar: M.1885-1906

Kazanın 1885 yılındaki nüfusu: 271375

Kazanın 1906 yılındaki nüfusu: 399742

Yıllık nüfus artışı: 6112

Nüfus artış yüzdesi: % 2.2

Değerlendirmelerin gösterdiği gibi, on dokuzuncu yüzyılın son çeyreği ile yirminci yüzyılların ilk yıllarında (1906'ya kadar) Kütahya Sancağında nüfus artış oranı % 2.4'ü geçmemektedir.

Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde Osmanlı'ya özgü sancak yönetim şekline son verildiğinden, bir zamanlar önemli bir sancak olan Kütahya, şimdi yeni Türk Devletinin önemli bir il merkezi olarak işlevini sürdürmektedir. 1906'da Kütahya sancağı 399742 nüfusa ulaşmışken, 1997 Genel Nüfus sayımına göre Kütahya ilinin

toplam nüfusu 334469'dur. Bu nüfusa şimdi artık müstakil birer il olan Eskişehir ve Uşak'ın nüfusları dahil değildir. Yeni bir yüzyıla girerken, il olan Kütahya, Osmanlı'nın önemli bir sancağı iken ulaştığı nüfus miktarına yaklaşmaktadır. Aşağıdaki tabloda bu husus açıklıkla görülmektedir.

1997 GENEL NÜFUS TESBİTİNE GÖRE KÜTAHYA İLİ VE İLÇELERİNİN TOPLAM, ŞEHİR VE KÖY NÜFUSLARI¹⁰⁰

İLÇE KODU	İLÇE ADI	İKAMET EDİLEN YERE GÖRE NÜFUS		
		TOPLAM	ŞEHİR	KÖY
0	MERKEZ	198787	158776	40011
1	ALTINTAŞ	24764	6557	18197
2	ASLANAPA	3677	1953	11724
3	ÇAVDARHİSAR	10670	3544	7126
4	DOMANIÇ	22350	5193	17157
5	DUMLUPINAR	54765	3161	2315
6	EMET	48218	20204	28014
7	GEDİZ	77601	22256	55345
8	HİSARCIK	19780	5419	14361
9	PAZARLAR	11412	5193	6219
10	SİMAV	98119	25931	72188
11	ŞAPHANE	11659	3876	7783
12	TAVŞANLI	100604	46575	54029
	TOPLAM	643117	308648	334469

Kaynak: D.İ.E 1997 Genel Nüfus Sayımı Tutanağı.

2.2. EĞİTİM-ÖĞRETİM DURUMU ve OKULLAR

H.1287 (M.1870) – H.1325 (M.1907) yıllarına ait Hüdavendigâr Salnamesi'nin Kütahya bölümünde merkezde (Kütahya'da) ve bazı ilçelerde (Uşak, Eskişehir, Simav) Maarif Komisyonlarının varlıklarından bahsedilmektedir. Bazı salnamelerde dönemin eğitim ve öğretim durumu hakkında az da olsa bilgi vardır. Buna göre:

H. 1287 (M.1870) yılına ait Kütahya Vilâyet Salnamesi'nde Kütahya Sancağında bulunan mekteplerle ilgili olarak şu bilgiler verilmektedir¹⁰¹.

¹⁰⁰ D.İ.E 1997 Genel Nüfus Sayımı Tutanağı, Ankara, 1997.

Kütahya Merkezde: Kütahya Mektebi

Muallim: 4

Şakird (öğrenci) : 143

Eskişehir’de: Eskişehir Mektebi

Muallim: 2

Şakird (öğrenci) : 61

Simav’da: Simav Mektebi

Muallim: 1

Şakird (öğrenci) : 26

H.1296 (M.1879) tarihli Kütahya Vilâyet Salnamesinde Kütahya merkezde Maarif Cemiyeti isminde bir eğitim kurumu belirtilmektedir. Söz konusu kurumda bir reis (başkan) ve iki azanın görev yaptığı bilgisi vardır.

H.1302 (M.1885) Tarihli Kütahya Vilâyet Salnamesinde Kütahya Sancağı’nın coğrafyadaki yeri, iklim şartları, yakın yerleşim birimlerine uzaklığı, sanayi ve ticari aktiviteleri hakkında geniş bir açıklama bulunmaktadır. Salnamenin Kütahya Kasabası (merkez ilçe) bölümünde verilen şu bilgiler devrin karakteristiğini vermesi açısından gayet ilginçtir.

“Mizahen (tab’an) İslam ve Rum ve Ermeni ve Katolik olan (halkın) heman cümlesi Osmanlı lisaniyle tekellüm ederler. Ahalisinin cüsse ve kametleri (beden yapıları ve tavırları) ve zeka ve gayretleri mütevasıtdır. (Orta seviyededir)¹⁰²

Bu ifadeden anlaşılaçağı üzere, Osmanlı İmparatorluğunun Kütahya Sancağında yaşayan ve imparatorluğun bel kemiğini teşkil eden Müslüman Türk halkının yanında, onlarla birlikte bu bölgede yaşayan Ermeni, Rum ve Katoliklerin devletin resmi dili olan Osmanlıca’yla konuştukları hususunu dile getirilmiştir. Bu da, dönemin milli eğitim

¹⁰¹ H.1287 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.139.

¹⁰² H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.436-437.

politikasında Osmanlı kültürüne ve bu kültürün taşıyıcısı olan Osmanlıca'ya atfedilen önemi göstermektedir. Bu eğitiminin üzerinde titizlikle durulduğu sonucuna varılabilir.

Halkın fizik ve bedenen fazla gelişmemiş olduğu, hayat aktivitelerinin vasat bir seyir izlediği, bunun sonucu olarak bölge insanlarının zeka ve gayretlerinin “mütevassıt (orta derecede) gözlemlendiği görülmektedir.

Aynı salnamede Kütahya merkezdeki medreselerle ilgili şu satırlar bulunmaktadır:

“Kütahya'nın Hacı İbrahim Mahallesinde, Hacı Şerif Efendi'nin namına mensup ve Mahke-i Atık civarında, Molla İbrahim Bey'in (Mollabeğ) ve Muhkeme civarında (Haliliye ve İshak Fakih Mahellesinde) Evliya Efendi'nin (Evliye Çelebi'nin ve Yakup Han Çelebi'nin (namlarına mensup) sahaflar çarşusunda Timurtaş Paşa'nın (Takkeçiler) ve Bakırcılar'da ve Ali Bey ve morali Bekir Paşa ve Sultan Hamid Han Paşazade ve Molla Vacid Veli'nin (Temur Kapu) ve Atık Dere'nin yerinde Arslan Bali Nâm-ı Zatın (Çorumlu) ve Şehre Küstü Mahallesinde Karagöz Ahmed Paşa ve Kürd Alopasa ve Servi Mahallesinde Rüstem Paşa namlarıyla 18 medrese ve Molla bey ve Vahid Paşa namlarıyla 2 kütüphane olup, cümlesi mamur ve yalnız Bakırcılar derunundaki Ali Bey Medresesi münderisdir, derunlarında 600 kadar talebe bulunur”¹⁰³

Bu metinde Kütahya merkezde 18 medresenin bulunduğu, bunlardan sadece birinin (Ali Bey Medresesinin) eğitim ve öğretime imkân vermeyecek kadar harap olduğu ifade edilmektedir. Toplam öğrenci sayısı olan 600'ü 17 medreseye eşit olarak bölüştürürsek, medrese başına yaklaşık 35 öğrenci düştüğünü görmekteyiz. O devirde Kütahya'da iki kütüphanenin bulunması, halk içinde münevver zümrenin önemli bir yekun teşkil ettiğini göstermektedir.

¹⁰³ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.441.

H.1310 (M.1893) yılında merkezde ve kazalarda bulunan mektepler şöyledir:¹⁰⁴

Mekteb-i İdadi-i Mülkî (Kütahya)

Mekteb-i İbtidâî (Kütahya)

Mekteb-i Rüşdiye (Eskişehir)

Mekteb-i Rüşdiye (Simav)

Mekteb-i Rüşdiye ve İbtidaiye (Gediz)

H.1310 tarihli salnamede Kütahya merkezde 21 medrese, 2 kütüphane, 15 tekk, 1 mevlevihane, 1 mekteb-i mülki, 1 mekteb-i rüşdî, 4 mekteb-i iptidâî, 23 sıbyan mektebi, 2 Gayrimüslim mektebi olduğu belirtilmektedir. Söz konusu Gayrimüslim okullarının kimsesiz Hristiyan çocuklarının eğitimi için tahsis edildiği metinden anlaşılmaktadır.

H.1311 (M.1894) yılında merkez ve ona bağlı yerleşim birimlerinde bulunan mektepler:¹⁰⁵

Mekteb-i İdadi-i Mülkî (Kütahya)

Mekteb-i İbtidâî (Kütahya)

Mekteb-i Rüşdiye (Simav)

Mekteb-i Rüşdiye ve İbtidaiye (Gediz)

H.1314 (M.1897) yılında merkez ve ona bağlı yerleşim birimlerinde bulunan mektepler:¹⁰⁶

Mekteb-i İdadi-i Mülkî (Kütahya)

Mekteb-i Rüşdiye ve İbtidâî (Simav)

Mekteb-i Rüşdiye (Simav)

¹⁰⁴ H.1310 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.173.

¹⁰⁵ H.1311 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.169,173.

¹⁰⁶ H.1314 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.223,225.

H.1315 (M.1898) yılında merkez ve ona bağlı yerleşim birimlerinde bulunan mektepler:¹⁰⁷

Mekteb-i İbtidaiye (Kütahya)

Mekteb-i İdadi-i Mülki (Kütahya)

Mekteb-i Rüşdiye ve İbtidâîye (Eskişehir)

Mekteb-i Rüşdiye ve İbtidâîye (Simav)

Mekteb-i Rüşdiye ve İbtidâîye (Gediz)

Mekteb-i Rüşdiye (Uşak)

H.1317 (M.1900) yılında merkez ve ona bağlı yerleşim birimlerinde bulunan mektepler:¹⁰⁸

Mekteb-i İbtidaiye (Kütahya)

Mekteb-i İbtidaiye (Eğriöz)

Mekteb-i İbtidaiye (Tavşanlı)

Mekteb-i Rüşdiye ve İbtidâîye (Eskişehir)

Mekteb-i Rüşdiye ve İbtidâîye (Simav)

H.1324 (M.1906) yılında merkez ve ona bağlı yerleşim birimlerinde bulunan mektepler:¹⁰⁹

Mekteb-i İdadi-i Mülki (Kütahya)

Mekteb-i İbtidaiye (Kütahya)

Mekteb-i İbtidaiye (Eğriöz)

Mekteb-i Rüşdiye ve İbtidâîye (Tavşanlı)

Mekteb-i Rüşdiye ve İbtidâîye (Eskişehir)

Mekteb-i Rüşdiye ve İbtidâîye (Uşak)

¹⁰⁷ H.1315 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.213,217.

¹⁰⁸ H.1317 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.179,184.

Mekteb-i Rüşdiye ve İbtidaîye (Simav)

Mekteb-i Rüşdiye ve İbtidaîye (Gediz)

H.1324 tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi'nde Kütahya merkezde 46 medrese, 3 kütüphane, 37 tekke, 348 İslam ve 4 Hristiyan mektebi bulunduğu belirtilmektedir.

H.1325 (M.1907) yılında merkez ve ona bağlı yerleşim birimlerinde bulunan mektepler:¹¹⁰

Mekteb-i İdadi-i Mülki (Kütahya)

Mekteb-i Rüşdiye ve İbtidaîye (Uşak)

Mekteb-i Rüşdiye ve İbtidaîye (Gediz)

Kütahya, tarih boyunca kadim bir yerleşim birimi ve uygarlık merkezi olarak bilinmektedir. Kentin bu özelliği, İmparatorluğun son döneminde de bütün canlılığı ile gözlemlenmektedir. Salnamelerden vardığımız bu yargıyı kuvvetlendiren somut delillerin başında yukarda verdiğimiz rakamsal değerler gelmektedir.

Kütahya, Osmanlı Devleti'nin kendini yenileme hamlelerinin canlı bir şekilde gözlemlendiği bir coğrafya parçası olarak, özellikle kültürel alanda derinlemesine inceleme yapılması gereken bir şehirdir.

2.3. EKONOMİK DURUM

H.1287-1325 – (M.1870-1907) tarihlerine ait salnamelerde Kütahya merkezde ve bazı kazalarda Ziraat ve Ticaret odalarının varlığı söz konusudur. Kütahya Sancağının önemli gelir kaynağı olan ormanlar için de Orman İdareleri merkezde ve bazı ilçelerde görev yapmaktadır.

¹⁰⁹ H.1324 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.387,397.

¹¹⁰ H.1325 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.473,481,502.

Bütün salnamelerde Kütahya sancağının ekonomik durumuna ilişkin bilgi verilirken Eskişehir Lületaş işletmeciliği, kaplıcalar, tuğla ve kiremit ocakları ile küçük imalathaneler ilk elde ele alınmıştır. Örneğin H.1287 tarihli Kütahya Vilayet Salnamesi'nde şu bilgileri görmekteyiz:

Kütahya içinde fincan, tabak, sahan, su testisi vs.(mutfak gereçleri) imalatı yapılmakta ve bu ürünler üretim mahallinde satıldığı gibi mahalle aralarında da araçlarla satılmakta;

Ayakkabı imalathanelerine mahsus mahalle bulunmakta;

Gayrimüslimlere ait evlerde pamuk bezi imalatı yapılmakta ve bunlar şehir merkezlerinde satılmakta;

Ev atölyelerinde çiniden mamul fincan, testi ve ibrik imalatı;

Tuğla ve kiremit imalatı;

Uşak kazasında nesc (dokuma) sektöründe her çeşit imalat yapıldığını;

Kütahya ve çevresinde sanayi kömürü işletmeciliği;

Yoksul halkın temizlik maddesi olarak kullandığı başkili madeni işletmeciliğinin varlığından bahisle, kömür ve kil madenlerinin yurtiçinde muhtelif yerlere (Bursa'ya) nakloduğunu ve iç pazarının sürekli bulunduğunu belirtmektedir.

Eskişehir Kazasında meşhur lületaş madeni çıkarılmaktadır. Bu maden halk tarafından yerin 20-30 kulaç derinliğinden çıkarılmakta, Eskişehir merkezine nakledilerek, kısmen işlenmekte yahut balmumu ile cilalanarak, ihracata hazır hale getirilmektedir. Bu madenin Viyana'ya nakledilerek orada satıldığı, işleminin halka ihale edildiğinden bahsedilmektedir.

Kütahya'nın bir kaplıcalar diyarı olduğu salnamelerden de anlaşılmaktadır. Kütahya merkezde bulunan Yoncalı ve diğer kaplıcalar; Tavşanlı, Uşak, Gediz, Simav, Emet ve Eskişehir'deki tüm kaplıcalar isimleri, özellikleri ve kapasiteleriyle geniş geniş anlatılmaktadır.

H.1302 (M.1885) tarihli Kütahya Vilayet Salnamesinde Sancak ekonomisine ilişkin şu bilgiler dikkat çekmektedir:

“Sancak toprakları mahsulatça (verim itibariyle) hububatı birinci ve ikinci derecededir. Afyon hasılatınca (haşhaş üretimi itibariyle) ikinci; üzüm, palamut ve mazı üretiminde birinci sıradadır. Kuru üzüm bu sancağa bağlı bölgelerden ihraç edilmektedir. Sebze üretimi vasat, meyve üretimi ise çoktur. Hububat üretimi yıllık 750500 kile buğday, 5000 kile mısır, 125000 burçak, 10000 kile darı 325000 kile muhtelif hububattır.”

Şu ifade enteresandır:

“Sanayi ve ticaret için lületaş ihracatı ve halı mensucatı işbu sancak dahilindedir.”¹¹¹

Bunlardan başka sancak dahilinde “imalat madeni” bulunduğu belirtilmiş ise de bunların ne olduğu açıklanmamıştır.

Sancağın kuzeyinde bulunan Bursa ve İzmit iskeleleri ile güneyinde bulunan İzmir iskelelerinden ihraç mallarının yüklenmesinin, ithal ürünlerin ise, boşaltılmasının söz konusu olduğu gene bu salnamede açıklanmaktadır. Buna göre yukarıda bahsi geçen kuru üzüm ihracatının özellikle İzmir Limanından yapıldığı anlaşılmaktadır. Bilindiği üzere tarih boyunca kuru üzüm üretim alanı Kıyı Ege'nin verimli toprakları olagelmıştır. Ve bu mahsulün en yakın limandan ihraç edilmesi doğaldır.

¹¹¹H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.436.

Sancak dahilinde 1750 hububat mezarası olduğu 2234 dükkanın bulunduğu gene bu salnamede belirtilmektedir. Meyvede ilk sıraları vişne ve “hekimhane eriği” ile armudun aldığı gene bu salnamenin verdiği bilgiler arasındadır. Vişne ve erik kurularının her tarafa gönderildiği, buna karşılık sancak bölgesinde yetiştirilen üzümlerin fevkalade olmadığı belirtilmektedir.¹¹²

Çini atölyelerinde imal edilen çinilerin nakışlarına değişik boyalarla kızların işlediği, bunların İzmir üzerinden Avrupa’ya ihraç edildiği zikredilmektedir. Debağhanelerde (Tabakhane) büyükbaş hayvanların derisinden kösele, özellikle keçi derilerinin debağlanmasıyla da deriden mamul ürünlerin imalatı için gerekli olan derinin işlendiği belirtilmekte, ticari hayata yapığı ve tiftiğin önemli olduğunun altı çizilmektedir.

Kütahya çevresinde orman olmadığından kerestenin Gediz-Murat dağından getirildiği ifade edilmektedir. Murat Dağının Kütahya’ya olan uzaklığı “120 km” 12 saatlik mesafe olarak belirtilmiştir. O günün koşullarında kağıt yahut at arabası ile bu mesafenin bu kadar sürede aşıldığı anlaşılmaktadır. Kütahya’ya 3 saatlik mesafede bulunan Türkmen Dağı’nda iki arşın (136 cm) çapında on iki arşın (8.16 m.) uzunluğunda kara ve sarı çamların bulunduğu ifade edilmektedir. Merkeze yakın olmasına rağmen Türkmen Dağı’nın Sancak merkezindeki kereste gereksinimini karşılamadığı anlaşılmaktadır. Sancak dahilinde 1982500 dönüm orman alanı bulunduğu belirtilmektedir.¹¹³

H.1302 (M.1885) tarihli Kütahya Vilayet Salnamesi’nde Tavşanlı kazasıyla ilgili olarak şu bilgiler verilmektedir:

Kaza dahilinde 73.33 dönüm mezra, 235 dönem bağ, 75 dönüm bahçe, 547 dükkan ile 30 adet değirmen vardır.¹¹⁴

¹¹² H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.437.

¹¹³ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.439.

¹¹⁴ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.445,446.

Emet (Eğriöz) nahiyesinde 272191 dönüm hububat mezarası, 181728 dönüm bağ, 86998 dönüm bahçe ve bostan, 3465 dönüm mera, 322 dükkan bulunmaktadır.¹¹⁵

Gediz kazasında 30000 dönüm hububat mezarası, 1300 dönüm bağ, 130 dönüm bahçe ve bostan, 360 dönüm mera, 250 dükkan bulunmaktadır.¹¹⁶

Gediz bezinin meşhur olduğu,300 el tezgahında dokunan bu bezin Mudanya ve Salihli iskelelerinden ihraç edildiği belirtilmektedir. Gediz'in ormanlık alanı 997460 dönümdür. Sık ormanı ile verimli bir kereste deposu olan Murat Dağı'na karşılık Akdağ kıraç ve ağaçsız, kasabanın batısında, Gediz Nehri boyunca bir miktar ovanın var olduğu belirtilmektedir.

Şaphane Nahiyesinde 1200 dönüm hububat mezarası, 55 dönüm bahçe ,93 dönüm bostan, 50 dönüm mera, 26 dükkan bulunmaktadır.¹¹⁷

Simav Kazasında 25000 dönüm hububat mezarası, 7893 dönüm bağ, 3000 bahçe ve bostan, 10000 dönüm mera, 420 dükkan bulunmakta, Ak, Simav ve Gölcük Dağlarında kızılçam, köknar ve ufak meşe ağaçları bulunmaktadır. Bu ormanların toplam alanı 673000 dönümdür.

H.1287 (M.1870) yılı Kütahya merkez salnamesinden Kütahya'da Rüsumat-ı Müdüriye (Gümrük İdaresi) olduğunu öğreniyoruz.(s.138) Aynı salnamede Kütahya merkez ve sancağa bağlı bazı yerleşim birimlerinde Pazar mahalleri (yerleri) ve günleri şöyle belirtilmiştir:

Kütahya Merkez	: Çarşamba, Salı
Tavşanlı	: Cumartesi
Emet	: Salı
Virancık	: Pazartesi

¹¹⁵ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.446,447.

¹¹⁶ H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.460-462.

Eskişehir : Çarşamba
Simav : Çarşamba
Şaphane : Cuma

H.1296 (M.1879) tarihli Kütahya Vilayet Salnamesinden öğrendiğimize göre, Eskişehir lületaş madeni idaresi hakkında şu bilgiler vardır:

“Doksanüç senesi martı ibtidasından şubatı nihayetine kadar bir sene zarfında lületaş madeninden öşür ve resim miriolarak 1.205.530 guruş hasılan ve 111.648 guruş masarifat vuku bulup 1.093.882 guruş hasılat-ı safiye kalmıştır. Sene-i mezkur zarfında lületaş ticari taraftan Viyana’ya 8.788 sandık maden irsal olunmuştur. Maden ocaklarında taşçıların çıkarub lüleci esnafına sattıkları lületaşlarının giymetinden guruştaki beş parave lüleci esnafının badelimal tüccara sattıklarından guruştaki beş para resm memurları lmarifetiyle ahz ve istihsal olunur.”

Bu ifadelerden sonra lületaşının kalite sınıflandırılması yapılmakta, üretim aşamaları hakkında geniş bilgiler verildikten sonra şöyle denilmektedir:

“...bu cilalanmış taşlar tüccar tarafından on bir cinse tefrik olunub bir ölçüde yaptırılmakta olan sandıklara bir kat penbe (pamuk) ve bir kat taş istif edilerek marka ve numaraları üzerine tahrir ile çenberleri mihlandıktan sonra katırcı ve deveci ile ve Karamürsel tarikıyla Dersaadet’e ve oradan da vapurlar ile Viyana’ya gönderilir. Viyana’da lületaşına mahsus otuz kadar fabrika olub mezkur taşlar iş bu fabrikalarda lüle ve sigaralık imal ve kehrübaları idhal edilerek mahfazalarına vazile Londra ve Amerika ve Hindistan’da bulunan tüccarına gönderilmekte ve bazen Paris’e ve Dersaadet’e dahi irsal edilmektedir. İş bu lületaş madeni için beher sene Eskişehir’e Viyana’dan yüz elli bin liraya garib akçenin gönderilmekte olduğu bidtahkik anlaşılmıştır.”

¹¹⁷ **H.1302 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.462.**

Bu ifadelerden sonra Eskişehir’de lületaşı ticareti ile uğraşan ve bunları Viyana’ya ihraç eden şahısların adı verilmektedir.¹¹⁸

Bu metinden şunlar anlaşılmaktadır:

H.1296 yılı salnamesinde, üç yıl öncesinin bilgileri verilmektedir.

H.1293 yılı mart ayı ile H.1294 yılı şubat ayı arasındaki bir yıllık süre içinde lületaşı hasılatı, sarfiyatı ve net kar rakamları verilmiştir Buna göre:

Yıllık Hasılat: 1.205.530 kuruş

Yıllık Masraf: 111.648 kuruş

Yıllık net kar 1.093.882 kuruş

Viyana’ya yapılan ihracat miktarı ve bedeli:

İhraç edilen lületaşı miktarı: 8788 sandık

Viyana’dan gelen para miktarı: 150.000 liraya yakın akçe

Lületaşı ocaktan çıkarılıp esnafa ham olarak satılırken kuruşta 5 para, lüleci esnafının imalattan sonra tüccara satarken de gene kuruşta 5 para vergi alındığı anlaşılmaktadır.

Viyana’da lületaşı işleyen 30 kadar fabrikanın bulunduğu, burada işlenen lületaşının Londra, Amerika ve Hindistan’a ihraç edildiği ve bazen Paris’e ve Dersaadet’e (İstanbul) işlenmiş lületaşı gönderildiği ifade edilmektedir.

Lületaşının Kütahya Sancağı için çok önemli bir gelir kaynağı olduğu verilen rakamlardan anlaşılmaktadır. Lületaşının dönüp dolaşıp İstanbul’a kadar geri gelmesi, o dönemde bu madeni Avrupa ve Amerika’nın beğeni seviyesine sunabilecek bir imalat düzeyinin sancak dahilinde olmadığını gösterdiği kadar, işlenmeye fevkalade elverişli olan bu

¹¹⁸ H.1296 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.192,193.

hammadenin halkı Hristiyan olan milletlerin kendi zevklerine göre değerlendirildiği sonucuna varılabilir. Asıl altı çizilmesi gereken husus, lületaşı madeninden Kütahya Sancağı'nın, dolayısıyla Osmanlı'nın kazandığının çok fevkinde bir kazancın Avusturya için söz konusu olmasıdır.

H.1306 (M.1889) yılından itibaren Kütahya merkezde ve ona bağlı bazı yerleşim birimlerinde “Duyun-u Umumiye” idaresi ile karşılaşmaktayız. Bu diğer ticari kurumların yıllara göre dağılımı şöyledir:

H.1306 (M.1889) yılında:¹¹⁹

Duyun-u Umumiye İdaresi (Kütahya)

H.1310 (M.1893) yılında:¹²⁰

Duyun-u Umumiye İdaresi (Kütahya)

Ziraat Bankası Şubesi (Eskişehir)

Ziraat Bankası Şubesi (Simav)

Ticaret ve Ziraat Komisyonu (Simav)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Simav)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Gediz)

Ziraat Bankası Şubesi (Gediz)

Ziraat Bankası Şubesi (Uşak)

H.1311 (M.1894) yılında:¹²¹

Duyun-u Umumiye İdaresi (Kütahya)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Eskişehir)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Simav)

Ticaret ve Sanayi Odası (Kütahya)

Ziraat Bankası Şubesi (Eskişehir)

¹¹⁹ H.1306 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.220.

¹²⁰ H.1310 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.350,351.

Ziraat Bankası Şubesi (Simav)

Ziraat Bankası Şubesi (Gediz)

Ziraat Bankası Şubesi (Uşak)

H.1314 (M.1897) yılında:¹²²

Duyun-u Umumiye İdaresi (Kütahya)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Eğriöz)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Eskişehir)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Simav)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Gediz)

Ticaret ve Sanayi Odası (Kütahya)

Ziraat Bankası Şubesi (Kütahya)

Ziraat Bankası Şubesi (Eskişehir)

Ziraat Bankası Şubesi (Simav)

Ziraat Bankası Şubesi (Gediz)

Ziraat Bankası Şubesi (Uşak)

Bank-ı Osman-î (Uşak)

H.1315 (M.1898) yılında:¹²³

Duyun-u Umumiye İdaresi (Kütahya)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Simav)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Gediz)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Uşak)

Sanayi Odası (Kütahya)

Ziraat Bankası Şubesi (Kütahya)

Ziraat Bankası Şubesi (Eskişehir)

Ziraat Bankası Şubesi (Simav)

Ziraat Bankası Şubesi (Gediz)

¹²¹ H.1311 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.183,184.

¹²² H.1314 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.246,247.

Ziraat Bankası Şubesi (Uşak)

Bank-ı Osman-î (Uşak)

H.1317 (M.1900) yılında:¹²⁴

Duyun-u Umumiye İdaresi (Kütahya)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Eğriöz)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Eskişehir)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Simav)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Gediz)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Uşak)

Sanayi Odası (Kütahya)

Ziraat Bankası Şubesi (Kütahya)

Ziraat Bankası Şubesi (Eskişehir)

Ziraat Bankası Şubesi (Simav)

Ziraat Bankası Şubesi (Gediz)

Ziraat Bankası Şubesi (Uşak)

Bank-ı Osman-î (Uşak)

H.1324 (M.1906) yılında:¹²⁵

Duyun-u Umumiye İdaresi (Kütahya)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Eskişehir)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Simav)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Gediz)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Uşak)

Sanayi Odası (Kütahya)

Ziraat Bankası Şubesi (Kütahya)

Ziraat Bankası Şubesi (Eskişehir)

Ziraat Bankası Şubesi (Simav)

¹²³ H.1315 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.255,256.

¹²⁴ H.1317 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.197,199.

Ziraat Bankası Şubesi (Gediz)

Ziraat Bankası Şubesi (Uşak)

Bank-ı Osman-î (Uşak)

H.1325 (M.1907) yılında:¹²⁶

Duyun-u Umumiye İdaresi (Kütahya)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Simav)

Duyun-u Umumiye İdaresi (Gediz)

Ziraat Bankası Şubesi (Kütahya)

Ziraat Bankası Şubesi (Eskişehir)

Ziraat Bankası Şubesi (Simav)

Ziraat Bankası Şubesi (Gediz)

Ziraat Bankası Şubesi (Uşak)

Bank-ı Osman-î (Uşak)

Bank-ı Osman-î (Eskişehir)

H.1310 (M.1893) yılında Kütahya ve iki kazasında görülen Duyun-u Umumiye İdaresinin bir sonraki yılda (M.1894) Eskişehir'in de eklenmesiyle dörde çıktığı görülmektedir. İlginçtir, Duyun-u Umumiye İdaresi (M.1897'de) ilk kez bir nahiye kadar inmektedir.

Ziraat Bankası şubeleri merkez ve ona bağlı birimlerde hemen hemen yaygınlık arz ederken, Bank-ı Osmani'nin ilk kez M.1897 yılında Uşak'ta şube açtığını görüyoruz. Bu banka sancak bölgesinde ikinci şubesini M.1907'de Eskişehir'de açmıştır.

Sanayi Odası, ilk olarak 1897'de Ticaret ve Sanayi Odası ismiyle, bundan sonraki yıllarda Sanayi Odası adıyla faaliyet göstermiştir.

¹²⁵ **H.1324 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi**, s.436,437,438.

¹²⁶ **H.1325 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi**, s.476,477.

H.1324 (M.1906) yılı Kütahya Vilayet Salnamesinde şu bilgiler verilmiştir.

Merkez kaza dahilinde 3.139.742 dönüm mezra, 6425 dönüm bağ, 14787 dönüm bahçe. 13537 dönüm çayır ve 174500 dönüm genişliğinde 88 adet çiftlik vardır.

Şehir merkezinde halı ve kilim dokuma tezgahlarında imal edilen halıların İzmir üzerinden Avrupa'ya sevk olunduğu; Avrupa kalitesinde imal edilen kösele, meşin ve sahtiyanın içeride kullanıldığı belirtilmektedir.

Başlıca ihraç ürünleri olarak şunlar zikredilmektedir:¹²⁷

Buğday, arpa, fasulye, yapağı, tiftik ve afyon.

Eskişehir kazasında 1062647 dönüm mezra, 2468 dönüm bahçe ve bostan, 14988 dönüm çayır ve 16 çiftlik bulunmaktadır.

Arazide her nevi hububat yetiştirildiği gibi pamuk, üzüm, afyon ve sair mahsulat da üretilmektedir. Meralarda bol miktarda koyun ve keçi sürüsü otlamakta, bunlardan kıl, yün, tiftik ve yapağı elde edilmekte ve bol miktarda meşin ve sahtiyan yapıldığı ifade edilmektedir. Kaza merkezinde kozacılık da yapılmaktadır.¹²⁸

Uşak kazasında 857599 dönüm mezra, 32063 dönüm bağ, 6896 dönüm bahçe, 2657 dönüm çayır ve iki adet çiftlik vardır.

Kazanın başlıca mahsulatı buğday, arpa, palamut, afyon ve pamuktan ibaret olup, bunların ekseriyeti demiryolu vasıtasıyla İzmir'e sevk edilmektedir.

Yıllık üretim şu şekildedir:

¹²⁷ H.1324 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.399.

¹²⁸ H.1324 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.413.

750000 kile buğday,
 500000 kile arpa,
 8500 çeki afyon,
 605000 kantar palamut,
 115714 ayak meşin ve sahtiyan.¹²⁹

Simav kazasında 114600 dönüm mezra, 19850 dönüm bağ, 8785 dönüm bahçe ve bostan, 90 dönüm çayır, 450 dönüm genişliğinde bir çiftlik bulunmaktadır.

Kaza dahilinde kilim, seccade ve heybe imalatı ve kerestecilik yapılmaktadır. Mahsul olarak buğday, arpa, mısır, fasulye, nohut, çavdar, börülce, merdek, susam, anason, mercimek, burçak, afyon, salep, keten meyvelerden elma, armut, şeftali, zerdali, kiraz, vişne, üzüm, ceviz muşmula, kestane, erik, ayva, güvem, yabani fındık ve bir miktar patates yetişmektedir. Bunların bir kısmı ,İzmir çevresine sevk edilmektedir.¹³⁰

Gediz kazasında, Gediz Nehri vadisi boyunca her nevi hububat ile zeytin, tütün, afyon yetiştirilmektedir. Kaza içinde 385086 dönüm tarla, 25839 dönüm bağ, 2757 dönüm bahçe ve 1551 dönüm çayır vardır. Yıllık hububat rekoltesi 400000 kiledir. Bunun 50000 kilesi Uşak'a nakledilerek, oradan demiryolu vasıtasıyla İzmir'e sevk edilmektedir. Senelik 60000 kantar palamut ve 60 sepet afyon usaresi İzmir'e nakledilmektedir. Gediz ve çevresinde 500 kadar pamuk bezi üreten el tezgahı bulunmaktadır. Gediz'e beş saat mesafede bulunan Kain (şimdiki Cebail) köyü civarında antimon madeni işletilmektedir.¹³¹

Sonuç: 19.yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında bütün Anadolu gibi, bu coğrafyanın orta bölümünde bulunan Kütahya Sancağı da tarım ve hayvancılıkla geçinen bir ülke görünümü arz etmektedir. Bunun iki istisnası, Eskişehir'de çıkarılan lületaşı madeni ile Kütahya'nın geleneksel çini imalatından elde ettiği gelirdir.

¹²⁹ H.1324 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.425.

¹³⁰ H.1324 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.433.

2.4. SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUMA AİT DİĞER BİLGİLER:

Salnamelere göre 1870-1907 tarihleri arasında Kütahya Sancağı'ndaki kazaların durumu:

Kütahya merkez livası, kazaları ve etraf-ı şehir nahiyeleri hakkında salnamelerde geniş bilgiler vardır. Sancağın taşrası konumundaki kazaların sosyal, kültürel ve ekonomik dukusunu daha geniş yelpazede görebilmek amacıyla iki salnameden örnek metinler alarak, şimdiki Kütahya'nın önde gelen ilçelerinin H.1310 (M.1893) ve H.1324 (M.1906) tarihlerindeki durumunu verelim:

Simav

“Kasaba-i mezkure (söz konusu kasaba) Kütahya'ya (yaya olarak) 24 saat mesafede olup, derununda (içinde) 9 cami-i şerif, 3 mescid, 4 medrese, 1 tekke, 5 han, 2 hamam, 20 debbağhane, 8 fırın, 2 mağaza, 380 dükkân, 1097 hane (ev), 2 boyahane, 9 kahvehane, 1 kışla, 1 askeri depo, 1 hükümet konağı ve 1 telgrafhane bulunmaktadır. Dahil-i kasabada (kasaba dahilinde) Çarşamba günleri Pazar kurulur ve halk bu gün civar karyelerden (çevre köylerden) bu kasabaya gelerek alışveriş yaparlar.”¹³²

Gediz

“Kasaba-i mezkure cevanib-i erbaası (dört yanı) dağlarla muhat (çevrili) bir vadi içinde, Kütahya'ya (yaya olarak) 14 saat mesafede bulunur. Kütahya'dan Uşak'a kadar imtidat eden şose Gediz'den geçer.

Kasabanın havası latif ise de mevkii darlıktır. Kasabada 4 cami-i şerif, 2 medrese, 1 imaret, 1 mekteb-i rüştiye, 2 hamam, 2 han ve 1 telgrafhane ile kasabanın şamil olduğu 6 mahallenin her birinde 1 sıbyan mektebi (ilkokul) ve yalnız bir adet mektebi vardır.”¹³³

¹³¹ H.1324 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.443.

¹³² H.1310 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.443.

Tavşanlı

“Tavşanlı nahiyesi Kütahya’ya merbut nevahinden (Kütahya’ya bağlı nahiyerden)dir. Kasaba-i mezkure merkez livaya (sözkonusu kasaba liva merkezi olan Kütahya’ya) 8 saat (yaya olarak) mesafededir.

Dahil-i nahiyede (nahiye içinde) cem’an (toplam) 28 cami-i şerif, 36 mescid, 8 medrese, 3 kütüphane, 1 kilise, 1 han, 7 hamam, 438 dükkân, 20 debbağhane ve 3761 hane vardır.”¹³⁴

H.1324 (M.1906) Yılına Ait Salnameye Göre:

Simav

“Simav Gölü etrafında kain pare karyede (Simav Gölü çevresindeki 11 köyde) gölde hasıl olan sazdan hasır imal edilmekte, senevî (senelik) 250.000 guruşluk kadar hasır Aydın, Denizli, Saruhan, İzmir ve Karasi havalesine sevk ve ihrac olunmaktadır. Dahil-i kazada kilim, seccade ve heybe gibi levazımat-ı beytiye (ev eşyası) imal edilmektedir.

Mezkur kasaba 4 mahalleden ibaret olup hanelerin kâffesi (evlerin tamamı) ahşaptır. Kasabada 3 ünün ebniyesi kargir (binaları taştan) 8’i minareli olmak üzere 10 cami-i şerif, 9 mescid, 2 tekke, 6 medrese, 1 mekteb-i rüşti (lise) ile 1 mekteb-i ibtidai (ilkokul), 8 sıbyan mektebi (mahalle mektebi), 1 kütüphane, 1 telgrafhane ile müstemilatı olan 1 hükümet konağı, ahşap 1 belediye dairesi mevcuttur. Ayrıca bir kışla, 2 hamam, 25 debbağhane, 12 fırın, 30 kahvehane, 6 halı mağazası, 18 değirmen, 305 dekakin-i saire (değişik dükkânlar) bulunmaktadır.

Çarşı derununda (çarşı içinde) ahz-ı mevkii letafet eyleyen (mevkiye güzellik veren) 15 er, 20 şer musluklu derunu ma-i lezizle memlu (içinde içimi hoş, leziz su bulunan) 5 adet şadırvan mevcuttur.”¹³⁵

¹³³ H.1310 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.364.

¹³⁴ H.1310 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.352.

Gediz

“Şimalen (kuzeyden) Simav, şarken (doğudan) Kütahya, ceniben (güneyden) Uşak kazaları, garben (batıdan) Aydın vilayeti ve Simav kazasıyla mahdud (çevrili)’tur. Gediz kazası şerken Murat, garben Ak ve şimalen Düşücek nam (adındaki) dağlar ile muhat ve takriben iki buçuk saat imtidadında (mesafelik bir alana yayılan), abı ve havası latif (suyu ve havası hoş), bağ ve bahçesi kesir (bol) olan bir yerdir. Arazisi ekseriyet üzere dağlık ve ormanlık ise de kabil-i ziraat (tarıma elverişli) olan yerleri ve hususiyetle Gediz Nehri vadisi pek münbit (verimli) olarak her nevi hububat ile zeytin, tütün ve afyon kesretle husule gelir (çokça üretilir).

Kazada Gazanfer Ağa nam bir cami-i kebir (Ulu Cami) ve 1319 (hicri) senesinde tarz-ı cedid üzere (yeni mimari stilde) inşa olunan Dabboy-u Hümayun ile mukaddimen (başlangıçta) ahşap olarak inşa kılınan hükümet konağı, 1 telgrafhane ve 3 medrese, 1 kütüphane mevcuttur.

Kasabanın cihet-i şarkiyesinde ve (yaya olarak) 4 saat mesafesinde kain (bulunan) Murat Dağı’nda yek diğerine yakın iki mahalden neban eden (çıkan) sıçak sulardan birisinin terkipatı kurşun ve diğerinin kükürt ihtiva ettiği, bunların garbında ve müteaddit mahallerde gayet hazım ve barid (hazmı kolay ve soğuk) ma-i leziz (tatlı su) neban etmektedir ki, bunun ve kasabaya iki saat mesafedeki diğer Ilıca nam kaplıcanın beynennas tesirat-ı şifa bahşası mücerreb ve müsellemler bulunmuştur. (insanlar nezdinde şifalı etkisi tecrübe yoluyla tescil edilmiştir).¹³⁶

¹³⁵ H.1310 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.434-435.

¹³⁶ H.1310 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.443-444.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ASKERİ DURUM

3.1. Sancaktaki Askeri Birlikler:

Sancak Bölgesinde bulunan askeri birlikler ve bunların yerleri:

H.1302 (M.1885) Tarihli Kütahya Vilayet Salnamesi'nin 435. sayfasında Kütahya Sancağı'nın askeri birlik merkezi olduğu, askerlik dairesi ve mühimmat deposu bulunduğu, sancak yerleşim birimlerinde merkeze bağlı askeri zabitanın (kalembaşları) ve komutanların görev yaptığı ifade edilmektedir.

H.1287 (M.1870) yılında Sancakta bulunan askeri birlikler:¹³⁷

Söz konusu askeri birliklerin tamamı İkinci Ordu'nun Balıkesir Fırkası'na bağlıdır.

- 1. Redif Alayı 4. Tabur (Kütahya)
- 1. Redif Alayı 3. Tabur (Eskişehir)
- 2. Redif Alayı 4. Tabur (Simav)

¹³⁷ **H.1287 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.80.**

3. Redif Alayı 4. Tabur (Uşak)

H.1303 (M.1886) yılında Sancakta bulunan askeri birlik:¹³⁸

2. Kütahya Taburu (Kütahya)

H.1306 (M.1889) yılında Sancakta bulunan askeri birlikler:¹³⁹

Uşak Redif-i Mukaddem Taburu (Uşak)

Uşak Redif-i Tali Taburu (Uşak)

H.1310 (M.1893) yılında Sancakta bulunan askeri birlikler:¹⁴⁰

Süvari Birliği (Kütahya)

23. Alaya Bağlı 1. Kütahya Taburu

Emet Redif Taburu

23. Alaya Bağlı Tavşanlı Taburu

23. Alaya Bağlı 3. Eskişehir Taburu

23. Alaya Bağlı Seyitgazi Taburu

24. Alaya Bağlı 1. Simav Taburu

24. Alaya Bağlı 3. Gediz Taburu

26. Alaya Bağlı 1. Uşak Taburu

Uşak Redif-i Mukaddem Taburu (Uşak)

Uşak Redif-i Tali Taburu (Uşak)

H.1311 (M.1894) yılında Sancakta bulunan askeri birlikler:¹⁴¹

Süvari Birliği (Kütahya)

23. Alaya Bağlı 1. Kütahya Taburu

24. Alaya Bağlı 4. Emet Taburu

¹³⁸ H.1303 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.289.

¹³⁹ H.1306 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.218.

¹⁴⁰ H.1310 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.151,152,153.

¹⁴¹ H.1311 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.169,170,171.

- 23. Alaya Bağlı 2. Tavşanlı Taburu
- 23. Alaya Bağlı 3. Eskişehir Taburu
- 23. Alaya Bağlı 4. Seyitgazi Taburu
- 24. Alaya Bağlı 1. Simav Taburu
- 24. Alaya Bağlı 3. Gediz Taburu
- 26. Alaya Bağlı 1. Uşak Taburu
- Süvari Birliği (Simav)

Bu yılda (M.1894) Kütahya merkezde Polis İdaresi kurulmuştur. Bu idare, bundan sonraki yıllarda da varlığını sürdürmüştür.

H.1314 (M.1897) yılında Sancakta bulunan askeri birlikler:¹⁴²

- Süvari Birliği (Kütahya)
- 2. Kütahya Asakir-i Zaptiye Taburu
- 23. Alaya Bağlı 1. Kütahya Livası
- 23. Alaya Bağlı 4. Emet Taburu
- 23. Alaya Bağlı 2.Tavşanlı Taburu
- 23. Alaya Bağlı 3. Eskişehir Taburu
- 23. Alaya Bağlı 4.Seyitgazi Taburu
- 24. Alaya Bağlı 1. Simav Taburu
- 24. Alaya Bağlı 3. Gediz Taburu
- 26. Alaya Bağlı 1. Uşak Taburu

H.1315 (M.1898) yılında Sancakta bulunan askeri birlikler:¹⁴³

- 2. Kütahya Zaptiye Taburu
- 23. Alaya Bağlı 1. Kütahya Livası

¹⁴² H.1314 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.213,312.

¹⁴³ H.1315 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.340,341,342.

- 23. Alaya Bağlı 4. Emet Taburu
- 23. Alaya Bağlı 2. Tavşanlı Taburu
- 23. Alaya Bağlı 3. Eskişehir Taburu
- 23. Alaya Bağlı 4. Seyitgazi Taburu
- 24. Alaya Bağlı 1. Simav Taburu
- 26. Alaya Bağlı 1. Uşak Taburu
- Gediz Redif Taburu

H.1317 (M.1900) yılında Sancakta bulunan askeri birlikler:¹⁴⁴

Süvari Birliği (Kütahya)

Kütahya Redif Alayı

Kütahya Redif Taburu

- 23. Alaya Bağlı 4. Emet Taburu
- 23. Alaya Bağlı 2. Tavşanlı Taburu
- 23. Alaya Bağlı 3. Eskişehir Taburu
- 23. Alaya Bağlı 4. Seyitgazi Taburu
- 24. Alaya Bağlı 3. Gediz Taburu
- 26. Alaya Bağlı 1. Uşak Taburu

Süvari Birliği (Eskişehir)

H.1324 (M.1906) yılında Sancakta bulunan askeri birlikler:¹⁴⁵

Kütahya Redif Livası

Emet Redif Taburu

Tavşanlı Redif Livası

- 23. Alaya Bağlı 3. Eskişehir Taburu
- 23. Alaya Bağlı 4. Seyitgazi Taburu

¹⁴⁴ H.1317 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.161-163.

¹⁴⁵ H.1324 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.361-362.

26. Alaya Bağlı 1. Uşak Taburu

24. Alaya Bağlı 3. Gediz Taburu

Aramsar Süvari Nizamiye Bölüğü (Eskişehir)

Aramsar Süvari Alayı (Eskişehir/Çifteler)

H.1325 (M.1907) yılında Sancakta bulunan askeri birlikler:¹⁴⁶

Kütahya Redif Livası

23 Alaya Bağlı 1. Kütahya Taburu

24. Alaya Bağlı 4. Emet Taburu

23. Alaya Bağlı 2. Tavşanlı Taburu

23. Alaya Bağlı 3. Eskişehir Taburu

23. Alaya Bağlı 4. Seyitgazi Taburu

26. Alaya Bağlı 1. Uşak Taburu

24. Alaya Bağlı 3. Gediz Taburu

Birliklerin bu dağılımından, içi ve dış güvenlik mülahazalarıyla ordu birliklerinin Kütahya Sancağı'nın stratejik bölgelerine dengeli bir şekilde konuşlandırıldığı görülmektedir.

Kütahya Sancağı'ndaki askeri hareketlilik başlı başına bir tez çalışmasına konu olabilecek kadar zengindir.

¹⁴⁶ H.1325 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.458-460.

3.2. Madalya Alanlar:

M. 1897 (H.1314) Yılına ait Salnameye Göre Madalya Alanlar

2.Kütahya Asakir-i Zaptiye Taburu:

Behram Tosun Efendi	: Plevne madalyası
Mustafa Efendi	: Girit madalyası
Osman Ağa	: İftihar madalyası
Ser Çavuş Mustafa	: İftihar madalyası

Süvari Bölüğündeki Madalya Sahipleri:

Bölük Ağası Ali	: Kırım, İftihar ve İngiliz madalyaları
Jurnal Emni Mustafa	: İftihar madalyası
Kol Vekili Rıza Efendi	: İftihar madalyası ¹⁴⁷

2.Ordu'nun Redifi 23 Alayı 1. Kütahya Livası:

Mehmet Reşit Paşa	: İmtiyaz, Gümüş, Sanayi-i Nefise, İftihar, İnşaat Gümüş; Rusya ve Tahlisya madalyaları
Binbaşı Ahmet Rıfat Efendi	: Plevne madalyası
Kolağası Ahmet Sabri Bey	: İmtiyaz ve Karadağ madalyaları
Alay Katibi Süleyman Kamil	: Girit madalyası
Yüzbaşı Mustafa Sabri Efendi	: Girit madalyası
Yüzbaşı Mehmet Nuri Efendi	: İmtiyaz madalyası
Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi	: İmtiyaz madalyası
Mülazım-ı Evvel Cemal Efendi	: İmtiyaz madalyası ¹⁴⁸

¹⁴⁷ H.1314 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s226-227.

¹⁴⁸ H.1314 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.229-230.

2.Ordu'nun 24. Alayı'na Bağlı Emet Taburu:

Mülazım-ı Evvel Numan Ağa : Girit madalyası

Mülazım-ı Sani Ahmet Efendi : Plevne madalyası ¹⁴⁹

2.Ordu'nun 24. Alayı'na Bağlı 2. Tavşanlı Taburu:

Yüzbaşı Abdah Efendi : Girit madalyası

Mülazım-ı Evvel Ali Efendi : Plevne ve Rus madalyaları

Mülazım-ı Evvel Hamdi Efendi: Girit madalyası

Mülazım-ı Sani Kazım Efendi : Girit madalyası ¹⁵⁰

2.Ordu'nun 23. Alayı'na Bağlı 3. Eskişehir Taburu:

Binbaşı Sadık Bey : Karadağ, Girit ve Rus madalyaları

Kolağası Hamdi Efendi : Girit madalyası

Tabur Katibi Halil Efendi : Gümüş İmtiyaz madalyası

Yüzbaşı Hasan Efendi : İmtiyaz madalyası

Yüzbaşı Sadettin Efendi : Girit ve Gümüş İmtiyaz madalyaları

Yüzbaşı Süleyman Efendi : Plevne madalyası

Mülazım-ı Evvel Salih Efendi : Gümüş İmtiyaz madalyaları

Tüfekçi Arif Ağa : Karadağ ve Girit madalyaları ¹⁵¹

2.Ordu'nun 23. Alayı'na Bağlı 3. Seyitgazi Taburu:

Yüzbaşı Rıfat Efendi : İftihar madalyası

Yüzbaşı Mehmet Efendi : İmtiyaz ve Rus madalyaları

Mülazım-ı Evvel Ali Efendi : Kırım, Girit Rus ve Kars madalyaları ¹⁵²

¹⁴⁹ H.1314 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.234.

¹⁵⁰ H.1314 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.236.

¹⁵¹ H.1314 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.241-242.

¹⁵² H.1314 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.243.

2.Ordu'nun 24. Alayı'na Bağlı 1. Simav Taburu:

Kolağası İbrahim Ağa : İftihar ve Kırım madalyaları
 Yüzbaşı Mehmet Şerif Efendi: Plevne madalyası
 Yüzbaşı Edip Ağa : Plevne madalyası
 Yüzbaşı Ahmet Ağa : Plevne madalyası
 Mülazım Şevki Efendi : Plevne madalyası
 Mülazım-ı Evvel Ali Ağa : Plevne madalyası ¹⁵³

Gediz Taburu:

Binbaşı Salih Efendi : İftihar, Kırım ve İngiliz madalyaları
 Kolağası Hüseyin Efendi : Girit ve Plevne madalyaları
 Yüzbaşı İbrahim Ağa : Girit madalyası ¹⁵⁴

2.Ordu'nun 26. Alayı'na Bağlı 1. Uşak Taburu:

Yüzbaşı Ahmet Efendi : Girit madalyası
 Yüzbaşı ali Rıza Efendi : Plevne madalyası
 Yüzbaşı Ömer Efendi : İftihar madalyası ¹⁵⁵

M.1907 (H.1325) Yılına Ait Salnameye Göre Madalya Alanlar:

Redif 23. Alayı'na Bağlı 1. Kütahya Taburu:

Binbaşı Mehmet Ali Efendi : Altın Yemen, Gümüş Liyakat ve Yunan madalyaları
 Kolağası Mehmet Tahir Efendi: Gümüş Liyakat madalyaları
 Yüzbaşı Mustafa Selim Bey : İftihar ve Gümüş Liyakat madalyaları
 Yüzbaşı Refik Efendi : Gümüş Liyakat ve Yunan madalyaları ¹⁵⁶

¹⁵³ H.1314 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.248-249.

¹⁵⁴ H.1314 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.253.

24.Simav Alayı'na Bağlı Emet Taburu:

Binbaşı Hacı Ahmet Efendi : Gümüş Liyakat, Rusya ve Yunan madalyaları

Kolağası Hasan Nuri Ağa : Gümüş Liyakat madalyası

Tabur Katibi Cemal Efendi : Gümüş Liyakat madalyası

Yüzbaşı Mehmet Arif Efendi : İmtiyaz ve Gümüş Liyakat madalyaları

Yüzbaşı Mehmet Sabri Efendi: Gümüş Liyakat ve Yunan madalyaları.

Yüzbaşı Hacı Ali Efendi : Gümüş Liyakat ve Yunan madalyaları.

Yüzbaşı Hasan Rıza Efendi : Gümüş Liyakat madalyası ¹⁵⁷

Redif 23. Alayı'na Bağlı 2. Tavşanlı Taburu:

Binbaşı İbrahim Cevdet Efendi: Gümüş Liyakat ve Yunan madalyaları

Yüzbaşı Ömer Zeki Efendi : Gümüş Liyakat ve Yunan madalyaları.

Yüzbaşı İbrahim Ağa : Gümüş Liyakat, Girit ve Yunan madalyaları

Yüzbaşı Ömer Lütfü Efendi : Gümüş liyakat madalyası

Yüzbaşı Salih Efendi : Gümüş Liyakat, Girit ve Yunan madalyaları ¹⁵⁸

2.Ordu'nun 23. Alayı'na Bağlı 3. Eskişehir Taburu:

Yüzbaşı Hacı Mustafa Efendi: Gümüş Liyakat madalyası

Yüzbaşı Hasan Ağa : Gümüş Liyakat madalyası

Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi : Gümüş Liyakat madalyası

Yüzbaşı Ömer Lütfi Efendi : İftihar, Gümüş Liyakat, Yunan ve Karadağ madalyaları. ¹⁵⁹

Redif 23. Alayı'na Bağlı 4. Seyitgazi Taburu:

Binbaşı Hacı Mustafa Efendi : Gümüş Liyakat madalyası

¹⁵⁵ H.1314 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.260.

¹⁵⁶ H.1325 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.377.

¹⁵⁷ H.1325 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.480.

¹⁵⁸ H.1325 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.482-483.

¹⁵⁹ H.1325 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.490.

Yüzbaşı Süleyman Efendi¹ : Gümüş Liyakat , Plevna ve Yunan madalyaları

Yüzbaşı Ahmet Faik Efendi : İftihar ve Gümüş Liyakat madalyaları.

Yüzbaşı Şemsettin Efendi : Gümüş Liyakat ve Yunan madalyaları.

Yüzbaşı Hüseyin İzzet Efendi: Gümüş Liyakat ve Yunan madalyaları¹⁶⁰

2.Ordu'nun 26. Alayı'na Bağlı 1. Uşak Taburu:

Binbaşı Rasim Bey :Gümüş Liyakat ve Girit madalyaları

Yüzbaşı Ahmet Efendi : Gümüş Liyakat madalyası

Yüzbaşı Mehmet Şefik Efendi: Yunan madalyası

Yüzbaşı Derviş Bey : Gümüş Liyakat madalyası¹⁶¹

2.Ordu'nun 24. Alayı'na Bağlı 3. Gediz Taburu:

Binbaşı Nizameddin Efendi : İmtiyaz, Gümüş Liyakat ve Yunan madalyaları

Yüzbaşı Mustafa Nuri Efendi: Gümüş Liyakat ve Yunan madalyaları

Yüzbaşı Hüseyin Efendi : Gümüş Liyakat ve Tahlisiye ve Yunan madalyaları

Yüzbaşı Hacı Kazım Efendi : Gümüş Liyakat ve Yunan madalyaları¹⁶²

¹⁶⁰ H.1325 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.492.

¹⁶¹ H.1325 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.499.

SONUÇ

Üzerinde çalıştığımız Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamelerinin tetkikinden varılan sonuçlar şöyle sıralanabilir:

Osmanlı'nın son yarım asrında yoğunluk kazanan ıslahat hareketleri, taşra olarak nitelendirilebilecek Kütahya ve ona bağlı yerleşim birimlerinin idarî, adlî ve askerî yapısında kendini hissettirmektedir. Dönemin karakteristiği olan istikrarsızlık, özellikle mutasarrıfların ve kaymakamların sık sık değişmesinde gözlemlenmektedir. Bunun iki istisnası, 11 yıl mutasarrıflık yapan eski Rumeli Beylerbeyi Ahmet Tevfik Paşa ile 19 yıl süre ile Gediz Kaymakamlığı'nda bulunan Halil Sıtkı Bey'dir.

Nahiye müdürlerinin, kazalarda ikinci derecede görev yapan naipinin; müftü, tahrirat katibi, sandık emini ve diğer devlet memurlarının sürekli değişmesi, Osmanlı Devleti'nin yönetim açısından bir çözülme yaşadığını, sancak ve ona bağlı birimler bazında göstermesi bakımından ilginçtir.

İlk kez 1893 yılında Kütahya merkez ve iki kazasında görülen Duyun-u Umumiye İdarelerinin, bundan dört yıl sonra nahiyelere kadar inmesi, Osmanlı Devleti'nin iktisadî açıdan da 1870-1907 yılları arasında zor bir dönem yaşadığını göstermektedir.

---

¹⁶² H.1325 Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi, s.509.

Yüzyıllar boyu olduğu gibi, Anadolu insanının 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında da tarım ve hayvancılıkla geçindiği salnamelerden anlaşılmaktadır. Kütahya Sancağı için önemli gelir kaynaklarını oluşturan Eskişehir lületaşı madeni ile geleneksel çiniciliği burada belirtmek gerekir. Lületaşı madeni ve çiniciliğin, hem Kütahya Sancağı'na, hem de Osmanlı Devleti'ne önemli ekonomik katkı yaptığı salnamelerden anlaşılmaktadır. Zira bunlar Avrupa'ya ihraç edilen ürünlerdir.

Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşmasında resmî dile önem verildiği, gayrimüslim tebanın Müslümanlığı din olarak kabul etmesinin önemsedildiği gene bu salnamelerden anlaşılmaktadır.

Demografik yapıdan çıkarılabilecek en çarpıcı sonuç, Kütahya Sancağı'nda 19. yüzyılın son otuz yılı ile 20. yüzyılın ilk yedi yılında nüfus artışının % 2 ile % 2.4 arasında olmasıdır. Bu oranlar sağlıklı bir nüfus artışını göstermektedir.

Denilebilir ki Osmanlının Kütahya Sancağı geçen yüzyılın son çeyreği ile çöküşün gerçekleştiği bu yüzyılın başında devletin en sağlam sosyal ve ekonomik yapıya sahip bölgelerinden biri idi.

Bunların dışında şu söylenebilir: Anadolu Türkünün sosyal hayatının yaklaşık bir asır öncesine ilişkin en sağlıklı ve en çarpıcı örneklerini bize sunan vilâyet salnameleri, değişik açılardan dönüp bir daha, bir daha ele alınabilecek kadar zengin bir muhtevaya sahiptir.

Bu çalışmamızda, bu yöndeki gayretlerin oluşturduğu zincire bir halka eklemeyi amaçladık ve tespit ettiğimiz her ayrıntıyı derin bir duyarlılıkla ele aldık.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV BELGELERİ (SALNAMELER)

H.1287 (M.1870) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi,
 H.1293 (M.1876) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi,
 H.1296 (M.1879) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi,
 H.1302 (M.1885) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi,
 H.1303 (M.1886) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi,
 H.1306 (M.1889) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi,
 H.1310 (M.1893) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi,
 H.1311 (M.1894) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi,
 H.1314 (M.1897) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi,
 H.1315 (M.1898) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi,
 H.1317 (M.1900) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi,
 H.1324 (M.1906) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi,
 H.1325 (M.1907) Tarihli Hüdavendigâr Vilâyeti Kütahya Sancağı Salnamesi.

2. KİTAPLAR VE DİĞER KAYNAKLAR

Ana Britanica, Ana Yayıncılık A.Ş., İst. 1986.
 Belleten, Türk Tarih Kurumu, Cilt: LII, Sa.202, Ank. 1988.
 ÇADIRCI Musa, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, T.T.K., Ank. 1991.
 DİE 1997 Nüfus Sayımı Yıllığı, DİE Matbaası, Ank, 1997.
 Kütahya Yıllığı, Kütahya Belediyesi (Komisyon), 1998.
 Meydan Larousse, Meydan Gazetecilik ve Neşriyat Ltd. Şti., İst. 1972.
 ÖNDER Osman, **Gediz'in Tarihçesi**, Radyo Gazetesi Matbaası, İzmir 1977.
 PAKALIN Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü**, M.E.B., İst. 1972.
 TURAN Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Turan Neşriyat Yurdu, İst. 1971.
 UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, **Anadolu Beylikleri**, T.T.K. Basımevi, Ank. 1984.
 UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, **Kütahya Şehri**, Devlet Matbaası, İst. 1932.
 VARLIK Mustafa Çetin, **Germiyanogulları Tarihi**, Sevinç Matbaası, Ank. 1974.

DİZİN

A

Adana 3
 Afyonkarahisar 7
 Ahmet Cevdet Paşa 2
 Ahmet Vefik Efendi 2
 Alaçam Dağı 7
 Altıntaş Nahiyesi 69, 70
 Anadolu Selçuklu Devleti 9, 10
 Ankara 3, 11, 12, 15, 76
 Ankara Savaşı 11, 12
 Antigonos 9
 Armuteli Nahiyesi 69, 71
 Atabey Efendi 16
 Avusturalya 13, 88

B

Baba İshak Kızılbaş 10
 Balıkesir 7, 97
 Banaz Nahiyesi 69, 72
 Bergama 8, 9
 Bethyayiy 13
 Beyler beyi 6, 12, 18, 107
 Bilecik 7
 Birinci Haçlı Seferi 10
 Bitinya 8, 9

Bitinya Krallığı 9
 Bizans İmparatorluğu 8, 10, 11
 Bursa 7, 82, 83
 Büyük Selçuklu Devleti 9, 10
 Büyük Taarruz 14

C

Celal Bey 18
 Celal Paşa 18
 Ceza Kısım 61, 65
 Cinayet Katipliği 61, 65

Ç

Çerkez Ethem Bey 13

D

Dağardı Nahiyesi 69, 73
 Demirci-Simav dağı 7
 Dersaadet 86, 87
 Devlet Hatun 11
 Diyarbakır 3
 Domaniç 7, 8, 76
 Domaniç Dağı 8
 Dumlupınar Üniversitesi 15
 Duyun-u Umumiye İdaresi 88

E

Edirne 3
 Eğirdir Dağı 7
 Eğriöz Nahiyesi 69, 71
 Emet 8, 11, 76, 83, 85, 92, 100
 Emir Porsuk Bey 10
 Erzurum 3
 Eski Yunan 8
 Eskişehir 7, 14, 20, 22, 23, 24
 Etraf-ı Şehir 69, 70, 74, 94
 Evliya Çelebi 15
 Ezop 8, 8

F

Fıkra

Firig 8

Firigler 8

Firigya 8

G

Gayri Müslim 33, 60, 67, 108

Gediz 67, 69, 76, 86

Gediz Irmağı 8

Germiyan Aşireti 10

Germiyan Oğulları 11, 12, 110

Germiyan Sancağı 16

Gıyaseddin Keyhürev 10, 11

Gireği Nahiyesi

Girit madalyası 102,104

Göbek Nahiyesi 68, 69, 70, 73

Gümüş İmtiyaz Madalyası 103

Gümüş Nahiyesi 69, 71

H

Hacı Şakir Bey 20

Halil Kamil Bey 20

Hasan Bey 16

Hasan Feham Efendi 17

Hayrullah Efendi 2

Hitit 8

Hüdavendigâr Vilayeti 3, 4

İbrahim Hakkı Efendi 23

İftihar Madalyası 102, 1004

İmamüddin Hazar Dinarî 17

İngiliz Madalyası 102,104

İnönü Nahiyesi 69

İsak Fakih 78

İshak Paşa 12

İzzet Bey 21

K

Kadı 6

Kalem 7, 97
 Kalem Başı 7
 Karadağ Madalyası 102, 103, 105
 Kastamonu 3
 Kaymakam 5, 20
 Kerimüddin Alişir 11
 Kırım Madalyası 102, 103
 Kirmastır Suyu 8
 Konya 3
 Kossuth Lajos 13
 Kotiaion 8
 Kotis 8
 Kutalmışoğlu Süleyman Şah 10
 Küçük Asya 8
 Kütahya 1, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 13, 15...
 Kütahya Antlaşması 13
 Kütahya Asakir-i Zaptiye Taburu 99, 101
 Kütahya Milli Alayı 13
 Kütahya Redif Alayı 100

L

Latin 8
 Lidya 8
 Liva 5, 94, 99, 100, 101, 102
 Londra 86, 87
 Lületaşı 86

M

Makedonya 87, 88, 99, 108
 Makedonyalı Büyük İskender 9
 Mahallât 4
 Mektupçu 3, 6
 Malazgirt 9
 Malatya 10
 Malazgirt Zaferi 9
 Manisa 7
 Mehmet Ali Paşa 12, 13
 Mehmet Bey 11
 Mehmet Rıza Bey 17
 Mehmet Tevfik Paşa 17
 Mekteb-i İdadî Mülkî 79

Mekteb-i İptidâî 79
 Mekteb-i Rüşdî 94, 95
 Melik Mansur 10
 Melikşah 10
 Mesreras 13
 Milli Mücadele 13
 Murat Dağı 7, 84, 96
 Mustafa Kemal Paşa 13
 Mutasarrıf 5, 13, 14, 16
 Müderris 6, 36
 Müftü 6, 16
 Müniddin Süleyman Pervane 11
 Müslim 33, 60

N

Nahiye Müdürü 5
 Naip 6, 22, 24
 Nüşet Bey 13

P

Paris 86, 87
 Pers 8, 9
 Pers Kral Kyros 8
 Persler 8, 9
 Piriştineli İsmail Hakkı Bey 13
 Plevne Madalyası 102, 103, 104
 Pompeus 9
 Porsuk Çayı 8, 10

R

Redif 7, 97, 98, 100
 Roma İmparatorluğu 8, 9
 Romalılar 9
 Romanos Diogenes 9
 Rus Madalyası 103
 Rüstem Paşa 1, 78

S

Salname 1, 2, 3, 4,...

Sancak 5
 Sandık Emmini 7, 36
 Satraplık 8
 Selçuklu Devleti 9, 10
 Sezar 9
 Sıbyan Mektebi 94, 95
 Simav Çayı 8
 Sivas 3
 Sultan Alaaddin Keykubat 10
 Sultan Alparslan 9
 Sultan II. Kılıcarslan 10
 Sultan II. Keykavus 11
 Susurluk Çayı 8

Ş

Şaphane 67, 68, 69, 81, 86
 Şaphane Dağı 7
 Şaphane Nahiyesi 68, 69 70, 73, 85
 Şarl Teksiye 8
 Şehzade Beyazıt 11

T

Tahrirat müdürü 6, 16
 Tahrirat katibi 20
 Tavşanlı nahiyesi 39, 42, 44, 46, 51, 53....
 Ticaret mahkemesi 60, 61
 Timur 11, 12
 Trabzon 3
 Türkmen Dağı 84

U

Ulu Cami 12
 Uşak Kazası 38, 41, 54, 56, 59,67,69....

V

Vali 5, 6, 12
 Vasıf Bey 32
 Virancık Nahiyesi 69
 Viyana 82, 86, 87

Y

Yabani fındık 93
Yakub Bey 11, 12
Yakub İli 11
Yellice Dağı 8
Yeşildağ 8
Yıllık 68, 75, 83, 87, 92
Yıllık hasılat 87
Yıllık masraf 87
Yıllık net kar 87
Yirce Dağı 8

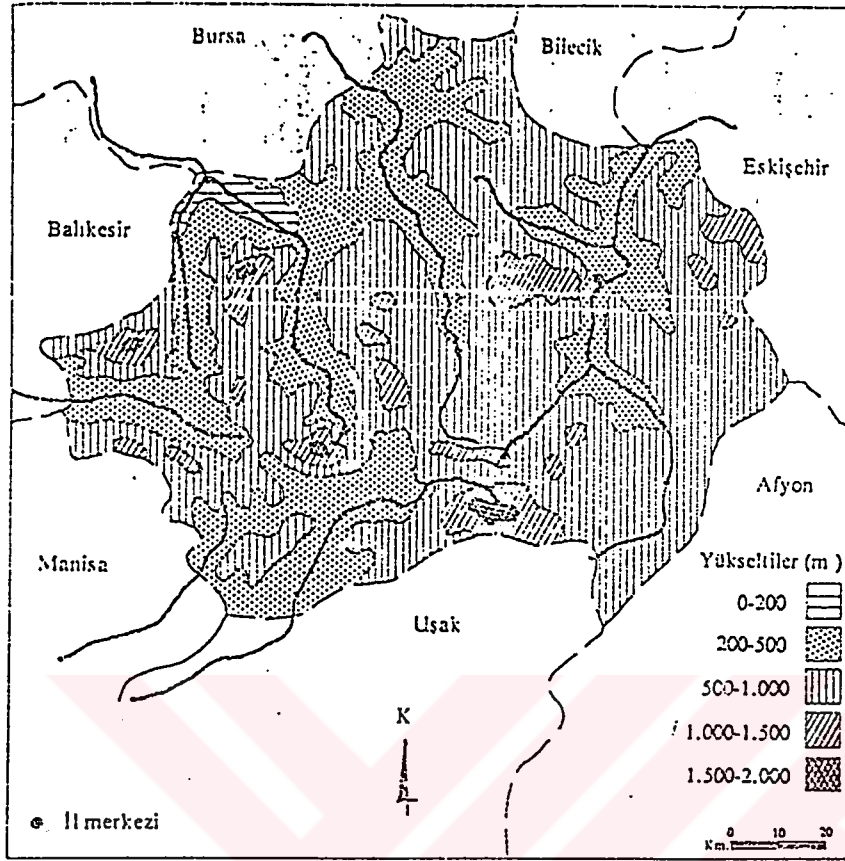

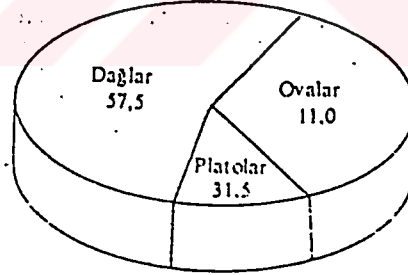
EKLER

HARİTA VE ŞAMALAR

*Toprakların Yeryüzü Şekillerine
Göre Dağılımı (%)*

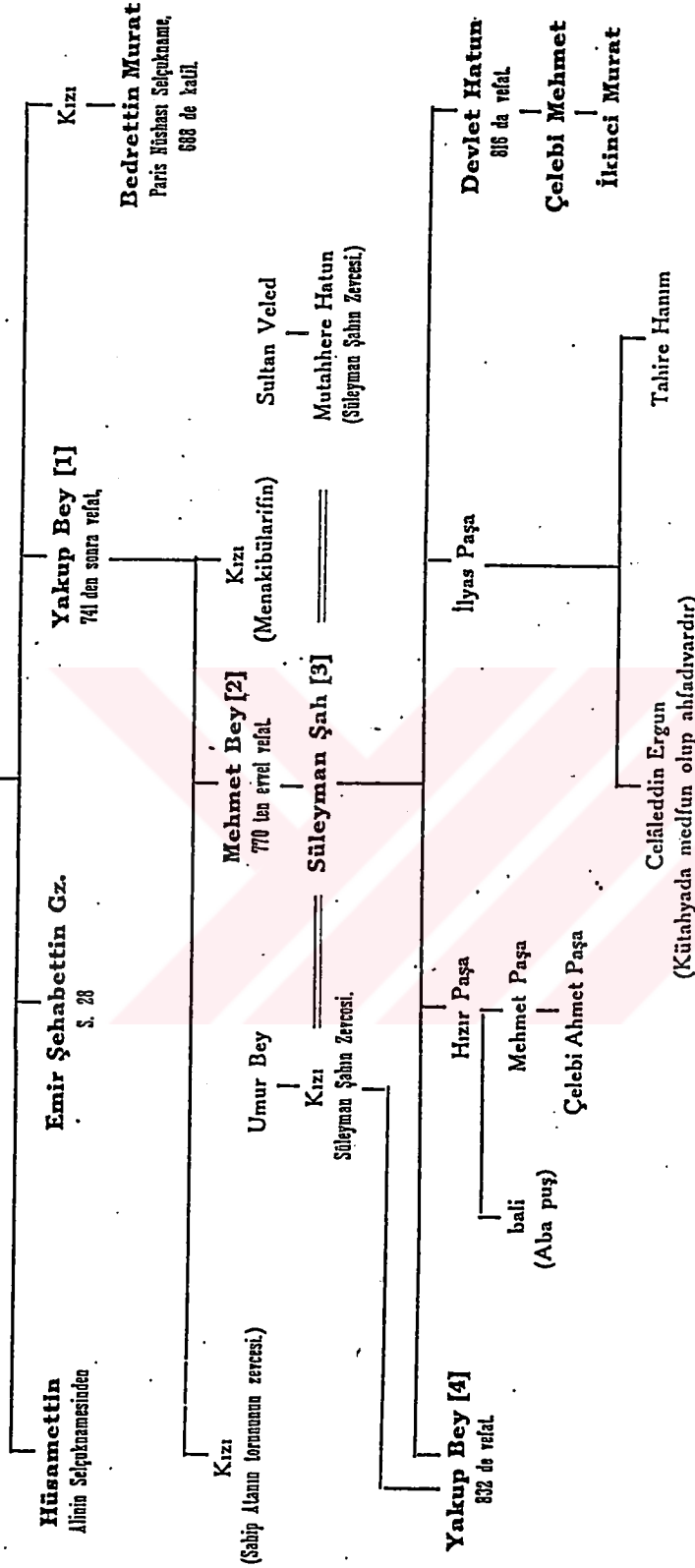
ALİŞİR

Muzaffereddin

Kerimüddin Alişir

Tarihden 663 ile

Makûlen vefat-elmüştir.

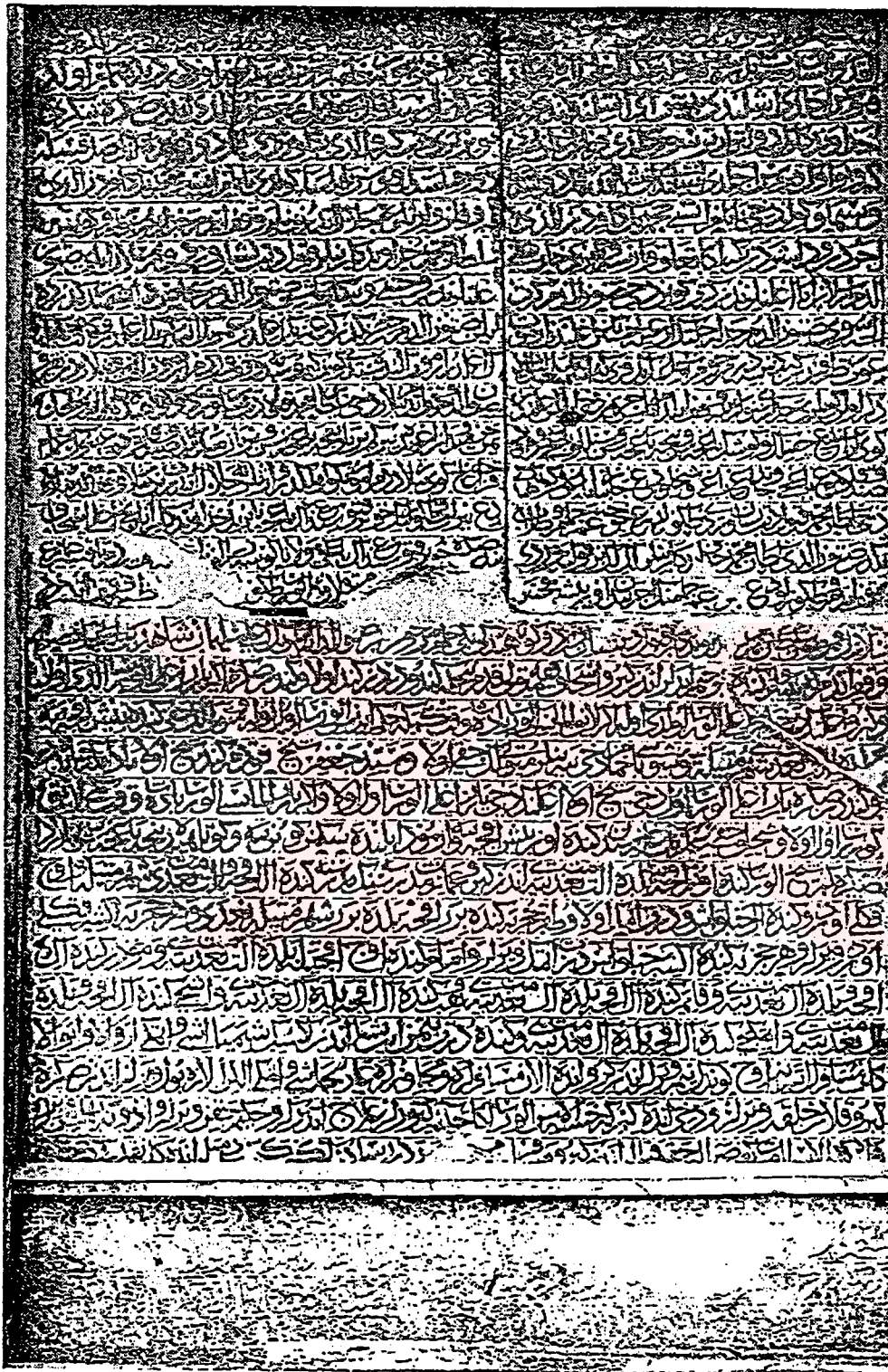

[1] Bu silsile name; (İbni Dibi ابن ديب) (Alinin Selçuknamesi, Paris nüshası Selçukname, (dövelî islamiye دولة اسلامية) (Mecmuatü'ttevarihul' Mevleviye = $\text{مجموعتة تاريخ المصطفى}$ (Nihayetü'lirşeb نهایت الارشع) (İkdülcüman اكدولعومان) ve Germiyan Ogullarına âit kitabeler ile (Menakibülarifin = مناكيب الارفين) isimlerindeki eserlere göre tertip edilmiştir.

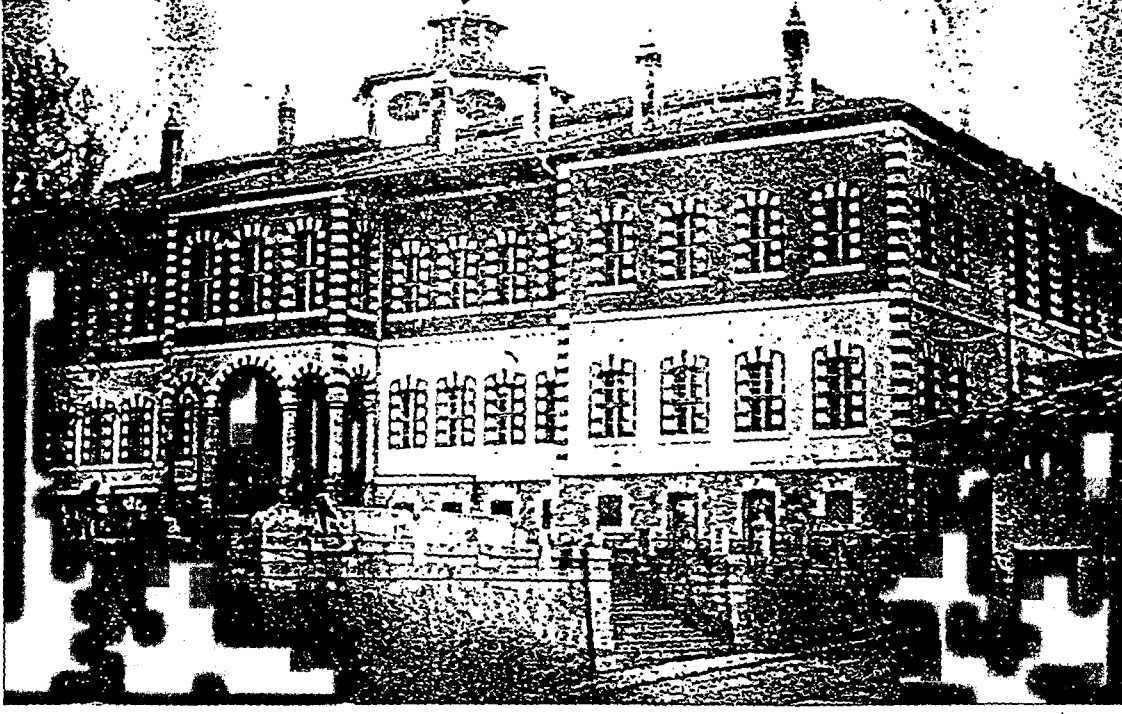
Kaynak: Kütahya Tarihi, Ord. Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, s. 67, İst. 1932

SALNAME VE BAZI VESİKALARDAN ÖRNEKLER

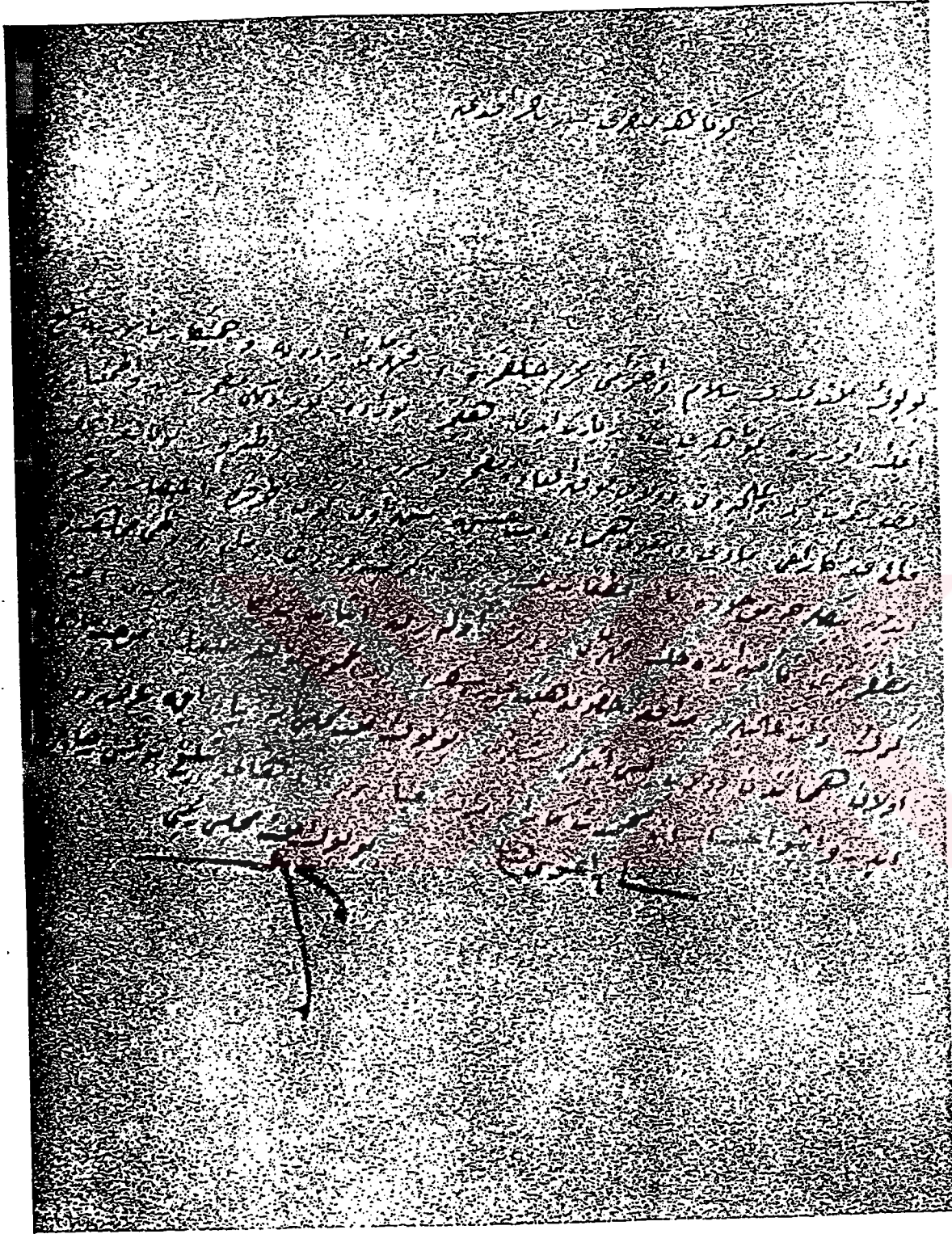
— Kütahyada Germiyan Oğlu Yakup Beyin taş vakfiyesi.

— Kahya hükümet konağı.

— Kahya hükümet konasını yaptıran
mutasarrıf merhum Fuat Paşa.

— Büyük Gazinin milli mücadelede Kütahya halkının vatanperverliklerini beyan buyurdıkları Tebrikname.

۸۲

کونا هیتر سینی

مرامه بین لورا

منصرف حسن	الاحسن علی
نائب محمد مرشد افندی	نائب محمد مرشد
مفتی عثمان افندی	
محاسب محمود بلش	نائب
نخبران مسکیر نافذ بلش	رابعه

مجلس تمیز لورا

مجلس اداره لورا

رئیس	منصرف بلش	رئیس
نائب عثمان افندی	نائب عثمان افندی	نائب عثمان افندی
محاسب عثمان افندی	مفتی عثمان افندی	مفتی عثمان افندی
نخبران مسکیر نافذ	محاسب عثمان افندی	محاسب عثمان افندی
سلیمان	نخبران مسکیر نافذ	نخبران مسکیر نافذ
محمد رفیع افندی	سلیمان	سلیمان
اکراه افندی	محمد رفیع افندی	محمد رفیع افندی
نخبران مسکیر نافذ	اکراه افندی	اکراه افندی
عزت افندی	نخبران مسکیر نافذ	نخبران مسکیر نافذ

(۲۹۲)

کو تاهیه سنجائی

متصرف لواء محمد توفیق پاشا روم ایلی ۳۴
نائب محمد توفیق افندی ایستاسول ۲۴ مفتی محمد افندی
محاسبه چی احمد حامی افندی منابر بحیرات مدبری محمد جمال افندی

مجلس اوله اولوا

رئیس متصرف لواء

سلمان بك خواجكان

نائب

مفتی

خواجہ آزاد تہتم افندی مدرس

محاسبه چی

روم دتہ پولیدی یارہ سنوس افندی

ارمنی مرخصہ سی کی غورق افندی

ارمنی مرخصہ سی کی غورق افندی

قزاق مرخصہ سی وکیل افندی

ہاجی اندون انا

بحیرات مدبری

مجلس کاتبی رفعت افندی

رفیق حق افندی

مأمورین و اقلام ملکیہ

(بحیرات قلمی)

مسود اول محمد شکر افندی

مدیر معاونی احمد جدی افندی

مبض نانی ناظم افندی

مسود نانی ومبض اول حق افندی

مقید علی رضا افندی

۱۶۸

کوٹاہیہ سنجائی

۔ مأمورین لوا ۔

متصرف جلال بك   متمايز ع ۴
نائب عزيز بك   حرمین پایہ سی ع ۲۴
محاسبہ جی شمس الدین افندی   ناکہ
محررات مدیری محمد جمال الدین افندی

۔ مجلس ادارہ لوا ۔

(رئیس متصرف بك)

نائب بك   ایوب افندی ناکہ
مفتی محمد افندی   دیگر دیوچل
محاسبہ جی   ارناکی
محررات مدیری افندی   استودیلی
روم متره پولیدی یارہ سموس
ازمنی مرخصہ سی کینورق
قوراک   ازمنی براہت

۔ مجلس قلمی ۔

باش کاتب محمد رفعت افندی   رفیق صفوت افندی
دیگری سلمان   دیگری عبدالرحمن

1

۱۶۵

کوتاهیه سنجانی

(مأمورین لوا)

متصرف حلال باشا میر میران فی ۱۳ محرم ۱۳۱۱ ع ۱۳۲ ب ۳۱۰ م ۲۳ ص ۱۱
 نائب عثمان قلمچی افندی بلاخه سینه ۳۰۹
 محاسبه جی عبدالحمید افندی تحریرات مدبری محمد جمال الدین افندی

- مجلس اداره لوا -

(رئیس متصرف باشا)

نائب افندی	مفتی محمد افندی
محاسبه جی افندی	محمد افندی
تحریرات مدبری افندی	شکری بک
روم متره بولیدی تروحه بون افندی	ارناکی افندی
ارمنی سرخصه سی کینورقی افندی	استودیلی افندی
قزولک سرخصه سی وکیلی آرتین اهاب افندی	

- مجلس قلمی -

باشا کانت رفعت افندی رفیق سمورت افندی
 دیگرى سلیمان افندی

- تحریرات قلمی -

مسود محمد شکری افندی مسرد و میغن ناظم افندی
 دیگرى خلیل افندی رفیق عبدالحمید افندی

کوٹاہیہ سنجانی

(متصرف احمد فواد پاشا)

مدالیہ	نشان	رتبہ
آلتون وکوش امتیاز	تاریخی ۳۲۱ جا ۲۲ ۱	تاریخی ۳۲۲ ج ۲۸ ۱
		روم ایلی ۳۰۹ ذا ۲۳ بکاربکیلی

ارکان لوا

اسامی	رتبہ	تاریخی	نشان	مدالیہ
نائب بہاء الدین افندی	مخرج	۰	۰	۰
محاسبہ جی وکیل سلیمان افندی	۰	۰	۰	۰
تحریرات مدیری منیب بک	ثانیہ	۳۱۲ ذا	۰	۰

مجلس اداره لوا

(رئیس متصرف پاشا)

نائب افندی	مفتی حاجی خلیل صافی افندی	مدرس
غ ۳ م ۳	محاسبہ جی وکیل افندی	
	تحریرات مدیری بک	
	روم مترہ بولیدی افندی	
	ازمنی مرخصہ وکیل افندی	
	قتولک مرخصہ وکیل افندی	
قاسم افندی	عبدالرحمن بک	آرناکی افندی
آرناکی افندی	استوراکی افندی	

ملکبہ مدعی عمومی معاونت کی تحریرات مدیری و مستظفائی مجلس اداره باش کاتبی طرفندن ایضاً بدینکدہ در .

مجلس اداره قلمی

باش کاتب احمد عارف افندی	کاتب ثانی صفوت افندی
مقید مصطفی راقم افندی	۳۲۲ ش ۱۵

(- متصرف احمد فواد پاشا)

ارکان لوا

(مجلس اداره لواء)

ملکبه مدعی* عومی معاونت کی تحریرات مدیری بک و مستطقل کی مجلس اداره کاتب ثانیسی افندی طرفندن ایضا ایدلمکده در

* مجلس ادارہ قلمی *

باش کاتب احمد عارف افندی | کاتب ثانی صفوت افندی | کاتب ثالثه ۲۳ ر ۳۲۴ | کاتب ثانی صفوت افندی | کاتب رابعه ۱۵ ش ۳۲۱